

TARTU ÜLIKOOL  
Sotsiaalteaduste valdkond  
Ühiskonnateaduste instituut  
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekava

Indra Suvi

**“Nad ei peagi minu kohta kõike teadma!” – Teismelised  
internetitegevuste varjamisest vanemate eest**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Marit Sukk, MA

Tartu 2022

# SISUKORD

|                                                                                       |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------|----|
| SISSEJUHATUS .....                                                                    | 3  |
| 1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD.....                                      | 5  |
| 1.1. Privaatsus .....                                                                 | 5  |
| 1.2. Kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooria perekonnasisestes suhetes .....    | 6  |
| 1.3. Salatsemine .....                                                                | 9  |
| 1.4. Salatsemise mõju .....                                                           | 13 |
| 1.5. Internetikasutuse vanemlik vahendamine .....                                     | 16 |
| 1.6. Eesmärk ja uurimisküsimused .....                                                | 19 |
| 2. VALIM JA MEETOD .....                                                              | 20 |
| 2.1. Valim .....                                                                      | 20 |
| 2.2. Andmekogumismeetod .....                                                         | 22 |
| 2.3. Andmeanalüüsi meetod.....                                                        | 23 |
| 2.4. Eetika .....                                                                     | 25 |
| 3. TULEMUSED .....                                                                    | 27 |
| 3.1. Saladuste ja privaatsuse mõistmine .....                                         | 27 |
| 3.2. Internetikasutuse vanemliku vahendamise tajumine .....                           | 28 |
| 3.3. Kogemused vanemate eest varjamise ja salatsemisega internetis.....               | 32 |
| 4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON.....                                                     | 38 |
| 4.1. Järeldused ja diskussioon.....                                                   | 38 |
| 4.2. Meetodi kriitika ja edasised uurimisvõimalused .....                             | 43 |
| KOKKUVÕTE .....                                                                       | 46 |
| SUMMARY .....                                                                         | 48 |
| KASUTATUD ALLIKAD .....                                                               | 50 |
| LISAD .....                                                                           | 58 |
| LISA 1. Vanema nõusolekuvorm .....                                                    | 58 |
| LISA 2. Uuringukutse .....                                                            | 59 |
| LISA 3. Intervjuukava .....                                                           | 61 |
| Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ..... | 64 |

# SISSEJUHATUS

Privaatsus on tundmus, et inimesel on õigus isiklikku infot omada, kontrollida ja juhtida (Petronio, 2002). Privaatsusega seotud teemad on eriti aktuaalsed vanemate ja nende teismeliste laste vahel. Internet on paratamatult tekitanud juurde mitmesuguseid väljakutseid seoses privaatsusega, sest see on saanud teismeliste elu lahutamatuks osaks – 97% Eestis elavatest teismelistest külastab interneti iga päev (Smahel jt, 2020). On loomulik, et vanemad üritavad saada informatsiooni sellest, mida noored internetis teevad. Seejuures võib juhtuda, et teismelistel on vastakad arvamused antud info jagamise suhtes. Teismeealised võitlevad tihtilugu sooviga olla ühenduses vanematega, kuid samas tunnetavad nad suuremat vajadust haarata ise kontroll oma privaatsuse üle (Petronio, 2010). Üheks privaatsuse kontrollimise mehhanismiks on salatsemine, mis on ühtlasi täiskasvanuks saamise oluline osa (Dietvorst jt, 2017).

Antud bakalaureusetöös käsitlen kümne 13–15-aastase teismelise kogemust seoses nende tegevusega internetis ja selle varjamist vanemate eest. Kogutud materjali mõistmiseks kasutan peamiselt kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooriat (*Communication Privacy Management* ehk CPM), millele pani aluse Sandra Petronio (1991). Teooria keskne fookus on sellel, kuidas inimesed enda privaatse infoga, näiteks saladustega, ümber käivad ja kuidas nad seda teistele kommunikeerivad (Petronio, 2015). Samuti kasutan tulemuste lahti mõtestamisel teoreetilisi käsitlusi vanemlikust vahendamisest. Vanemlik vahendamine tähendab selgitustööd, reegleid, piiranguid ja nõuandeid, mida vanemad kasutavad, et reguleerida noorte toiminguid internetis (Yaman ja Yurdakul, 2022).

Minu töö eesmärk on selgitada välja, kuidas mõistavad uuringus osalenud noored internetitegevuste varjamist vanemate eest ning millised on noorte kokkupuuted vanemliku vahendamisega. Bakalaureusetöö on unikaalne, sest uurisin vanemlikku vahendamist ja salatsemist seoses internetitegevustega lähtuvalt kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooriast. Uurimise tarbeks viisin läbi poolstruktureeritud individuaalintervjuud Zoomi keskkonnas ja tulemuste analüüsimiseks kasutasin kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodit.

Noorte kogemusi seoses internetikäitumise ja vanemliku vahendamisega on oluline uurida, kuna seda käsitlevale teadustööle on ette heidetud, et teismeliste vaatenurka pole sageli arvesse võetud (Haddon, 2015). Lisaks kaasnevad interneti kasutamisega erinevad riskid, milleks on näiteks küberkiusamine ja isiklike andmete väärkasutus, liigne interneti kasutamine ja kokkupuuted kuritahtliku, seksuaalse või häiriva sisuga (Smahel jt, 2020). Teismeliste perspektiiv sellel teemal on tähtis, sest kui me teame, mida, miks ja kuidas noored vanemate eest varjavad, aitab see interneti kasutamist puudutavaid riske veelgi paremini mõista ja annab vajalikku teavet, kuidas neid riske maandada.

Käesoleva bakalaureusetöö esimene peatükk annab lühikese ülevaate tähtsamatest teoreetilistest pidepunktidest seoses privaatsuse, kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooria, salatsemise ja vanemliku vahendamisega. Teises peatükis on metoodikat puudutav info, kolmas peatükk käsitleb uurimistulemusi ning neljas peatükk sisaldab järeldusi ja diskussiooni.

Avaldan tänu selle bakalaureusetöö juhendajale Marit Sukale, kes oli toeks töö valmimise igas etapis ning andis pühendumusega tehtule tagasisidet. Samuti tänan retsensent Kerttu Kirjaneni ning kõiki intervjuudes osalenud noori, kes avaldasid tahet oma kogemusi minuga jagada.

# 1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

Selles peatükis annan teoreetilise ülevaate viiest teemast, milleks on: privaatsus, kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooria perekonnasisestes suhetes, salatsemine, salatsemise mõju ning internetikasutuse vanemlik vahendamine.

## 1.1. Privaatsus

Privaatsus on olemuselt keeruline mõiste, millel on eri valdkondades mitmeid seletusi, kusjuures privaatsusele pole täpset definitsiooni (Newell, 1995). Juriidilises tähenduses võib privaatsuse jagada kuueks osaks: 1) õigus olla omaette; 2) võimalus piirata enda kättesaadavust teistele; 3) võimalus hoida salajas või varjata teiste eest isiklikku infot; 4) õigus kontrollida personaalset infot; 5) õigus kaitsta oma individuaalsust ja väärikust; 6) reguleerida iseenda intiimseid suhteid (Solove, 2002). Privaatsuse kaitse sätestab ka ÜRO inimõiguste deklaratsiooni artikkel 12 (United Nations, 1948). Seega on privaatsus ülitähtis inimese autonoomia osa, mis on seotud väärikuse ja teiste õiguste realiseerimisega (Stoilova jt, 2021).

Petronio (2002) järgi on privaatsus tundmus, et inimesel on õigus privaatset infot omada, seda kontrollida ja juhtida personaalselt või kollektiivselt. Samuti on privaatsus seotud valikuga infot avaldada, endale hoida või isegi varjata (Yuliarti, 2018). Laste privaatsus erineb täiskasvanute omast, täiskasvanute privaatsusest räägitakse rohkem kui lubatavast õigusest, mis võimaldab privaatsust omada (Lievens jt, 2018). Noorte puhul keskendutakse privaatsuse kaitsele – poliit- ja heaoluorganisatsioonid kaitsevad peresuhetes alaealisi, nende turvalisust ning emotsionaalset arengut (samas).

Noorte privaatsusest rääkides ei saa tänapäeva digitaalses maailmas mööda vaadata *online*-privaatsusest. See jaguneb kolmeks kategooriaks ehk privaatsuse sfäärideks, mis iseloomustavad noorte suhteid teiste osapooltega (Livingstone jt, 2019; Stoilova jt, 2021). Nendeks on:

- 1) **interpersonaalne privaatsus** – suhtlemine teiste inimeste või inimgruppidega (kuidas teismelise “andmestunud mina” luuakse ning kuidas ja millised inimesed internetis sellega kontakti saavutavad);
- 2) **institutsionaalne privaatsus** – infovahetus avaliku või kolmanda sektori organisatsioonidega (kuidas avalikud organid, nagu näiteks valitsus, haridus- ja tervishoiuasutused, koguvad ja haldavad infot noore kohta);
- 3) **äriline privaatsus** – kommunikatsioon ettevõtetega, millel on ärilised eesmärgid (kuidas kogutakse teismelise isiklikke andmeid ja mida nendega peale hakatakse äri- ja turundusvaldkonnas).

On leitud, et noored mõistavad privaatsust internetis peamiselt interpersonaalses tähenduses, sest see on nende jaoks arusaadavam ning selles sfääris on neil ka tunnetuslikult rohkem kontrolli (Stoilova jt, 2020). Teismelised arvavad, et nad saavad ise otsustada, millal ja kellega midagi enda kohta jagada ning seda isegi juhul, kui neil see otsustusõigus puudub (samas). Noored hindavad oma võimekust internetis navigeerimisel kõrgeks ning on selle suhtes enesekindlad, vanematelt ollakse valmis abi küsima vaid tõsisemate murede korral (samas). Siiski saavad nad aru, et kõike, mida nad internetis teevad, on võimalik jälgida ja salvestada vanemate, kooli või ettevõtete poolt (samas).

UNICEF (2018) eristab mitmeid erinevaid viise, kuidas alaealiste privaatsust digitaalse tehnoloogia kasutamisega riivatakse. Füüsilise privaatsuse riivega on tegu, kui jälgistehnoloogiate abil saab kindlaks teha noore tegevuse või asukoha; kommunikatiivset privaatsust ohustab see, kui teismelise sõnumitele, postitustele ja vestlustele on ligipääs tahtmatutel isikutel; informatsiooniga seonduvat privaatsust riivab, kui teismelise isiklikke andmeid kogutakse, säilitatakse või töödeldakse ilma tema nõusolekuta; otsustusliku privaatsuse riive on, kui piiratakse ligipääsu infole, mida noor võiks kasutada otsuste langetamiseks iseseisvalt ja oma arengu hüvanguks.

## **1.2. Kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooria perekonnasisestes suhetes**

Privaatsusest rääkides on oluline mõista, kuidas inimesed sellega seotud otsuseid langetavaid. Üheks selgitusviisiks on kommunikatiivse juhtimise teooria, mis aitab mõista, kuidas inimesed edastavad isiklikku informatsiooni ehk infot, mis neile kuulub (Petronio, 2002). Teooria põhineb eeldusel, et

inimene on iseenda info peremees ning tal on õigus otsustada, kellega ja kuidas talle kuuluvat infot jagada (Petronio, 2015). *CPM* teooria on tõendus põhine, see selgitab viise, kuidas inimesed reaalses elus informatsiooniga ümber käivad (samam).

Teoorial on neli alustala. Esimene on, et inimesed tahavad teistega avatult suhelda ja omada samamäärgelt kontrolli kommunikeeritud info üle – ühemäärgelt soovitakse olla sotsiaalsed ja autonoomsed (Petronio, 2015). See võib tunduda paradoksaalne, sest inimene loovutab teistega suheldes osa kontrollist, kuna interaktsiooni käigus jõuab info ka teiste isikute meelevalda (samam). Teisalt, kui mõtestada lahti selle vastuolulise vajaduskombinatsiooni taga peituv loogika, on üsnagi selge, miks on omavahel seotud autonoomia ja vajadus sotsiaalsuse järele (samam). Näiteks vajab raskustes noor kedagi, kellega oma muret jagada. Samam tunneb ta hirmu, et inimene, keda ta usaldab, võib teada saadud infot kohelda vastupidiselt noore tahtmisele ja seda kellelegi edasi rääkida. Sotsiaalsuse ja autonoomia vahel tasakaalu leidmine on vajalik ka pereelus (Petronio, 2010).

Teise *CPM* teooria põhimõtte järgi usuvad inimesed, et nad on enda info peremehed ka pärast selle jagamist kellegi teisega (Petronio, 2015). Infoga kursisoliijaid nähakse seetõttu kui potentsiaalset ohtu, kuna nad võivad sellega ümber käia nii, nagu info omanik seda ei tahaks – näiteks avaldada teavet ka kolmandatele osapooltele (samam). Kui nii juhtub, siis muudetakse tulevikus viise, kuidas oma privaatsust hallatakse ja võimaliku tagajärjena ollakse edaspidi ettevaatlikumad (samam).

Kolmas põhimõte ütleb, et privaatsuse haldamisele seatud reeglid on paindlikud vastavalt situatsioonile (Petronio, 2015). *CPM* teooria järgi on igal inimesel teatud mõttelised reeglid, mille alusel kas jagada isiklikku infot teistega või mitte, nendeks on nn „privaatsuseeskirjad“ (samam).

Neljandaks seavad inimesed privaatsusele abstraktseid piire, mis on individuaalsel tasandil iseäralikud (Petronio, 2002). Näiteks võidakse käituda samaväärse infoga erinevalt. Mis võib olla ühe arvates jagamiseks sobiv, ei pruugi seda teise hinnangul olla. Privaatsuspiir on tihe, kui inimene avaldab infot vähema valmidusega, ning õhuke, kui infot jagatakse teistele suurema tõenäosusega (Petronio, 2015). Iga kord, kui inimene infot kellegi teisega jagab, kujundab ta oma privaatsuspiiri ümber (Petronio, 2002).

## **Kommunikatiivne privaatsus perekonnas**

Erinevates perekondades omistatakse kollektiivsele privaatsusele erinevaid reegleid. Peretüübid selles kontekstis varieeruvad – leidub nii avatud, salatsevad ja kinniseid peresid (Petronio, 2015). See tähendab, et skaala ühes otsas paiknevad perekonnad, kus ei varjata perekonnasisest infot, ja skaala teises otsas on pered, kus on kehtestatud tihedad privaatsuspiirid, mistõttu ei avaldata omavahel jagatud infot inimestele, kes perekonda ei kuulu (samas). Info varjamist ja avaldamist puudutavad dilemmad leiavad aset ka perekonna sees (Afifi jt, 2007).

Lisaks sotsiaalmeediale, tervisega seonduvale, romantilistele suhetele ja töökeskkonda puudutavale kommunikatsioonile, keskendub kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooria põhjalikult ka erinevatele nähtustele, mis puudutavad peresisest kommunikatsiooni (Miller ja Weckert, 2000; Petronio, 2013). Täpsem fookus on suunatud privaatsuspiiride rikkumisele lapsevanemate poolt (Petronio, 2013).

Perekonna kontekstis on kommunikatiivse privaatsuse juhtimise keskmes kõige tähtsam vajadus olla pereliikmetega ühenduses, jäädes samas nendest eraldiseisvaks ja tunnetada, et säilib osaline võimalus ise oma privaatsuse üle otsustada (Petronio, 2010). Kui varem individuaalne informatsioon tehakse teatavaks teiste pereliikmete ees, tähendab see, et privaatsuse piir avatakse ka teistele pereliikmetele (samas), mis teeb neist info kaasomanikud (ingl *co-owners*) (Petronio, 2015). See omakorda vähendab kontrolli info üle, mis toob esile erinevaid väljakutseid, sest individuaalne teave liigub kellegi teise kätte, kellega pole privaatsusest täiesti ühine arusaam (Petronio, 2002).

Info võib peres liikuda kahes ristuvast sfääris: üks neist on välimine piir, mille kaudu käib infovahetus pereväliste isikutega, ning teiseks on diaadiline piiride kogumik, mis ühendab erinevaid pereliikmeid omavahel (Petronio, 2002). Perekonnasiseste privaatsuspiiride kui süsteemi mõistmine on keeruline, kuna seal eksisteerib palju ühenduskombinatsioone (samas). Arvukate kombinatsioonide seast võib esile tuua näiteks abielulise privaatsuspiiri abikaasade vahel, suhtepiiri (näiteks mehe ja naise vahel), ühte perekonda kuuluvate laste vahelise piiri ning vanema ja teismelise vahelise piiri (samas).

## **Privaatse informatsiooni turbulents**

Kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teoorias on tähtsal kohal privaatse informatsiooni turbulents (ingl *private information turbulence*), mis peegeldab seda, kui privaatse info käitlemisele seatud reeglid ei tööta või infoga ümberkäimine ei vasta ootustele (Petronio, 2015). Turbulentsi esinemine on enim mõjutatud teistest inimestest, kelle kätte on samuti info reguleerimine usaldatud (samas). Kui keegi teine ei puutuks asjasse, jääks kogu informatsioon viperusteta privaatseks (samas). Siiski paneb vajadus sotsiaalsuse järele inimest jagama tundlikku infot ka teistele, mille tõttu võib ette tulla probleeme ja takistusi. Privaatsuse turbulents avaldub, kui info omanik tunneb, et teabega on käitunud vastupidiselt tema soovidele (samas).

Privaatsuse turbulentsi esineb ka perekonnas. See on tavaliselt seotud privaatsuspiiridele seatud reeglitega, mis on jäänud ebaselgeks või kaheti mõistetavaks (Petronio, 2010). Kahtlemata võib privaatsuse turbulents põhjustada mõningaid peresiseseid pingeid. On täheldatud, et mida rohkem sekkuvad vanemad noorte privaatsusesse, seda sagedamini leiavad aset konfliktid (Hawk jt, 2009). Hoidmaks ära privaatsuse turbulentsiga kaasnevaid konflikte ja negatiivseid emotsioone, võivad noored salatseda ja vanematega rääkimisest kõrvale hiilida (Petronio, 2010).

### **1.3. Salatsemine**

Privaatsusega seostub tihedalt salatsemise mõiste. Privaatsus on salatsemisega sarnane, mõlemal kontseptsioonil on ühine tunnusjoon – nii salatsemine kui privaatsuse hoidmine on informatsiooni kontrollimine (Warren ja Laslett, 1977). Nii privaatsus kui ka asjade salajas hoidmine hõlmavad info kättesaadavuse keelamist teistele inimestele, kuid nende erinevus peitub selles, kuidas inimesed käituvad (samas). Privaatsus on inimsuhetes konsensuslik, kuid salatsemine pole, st et õigus privaatsusele on kõigil inimestel, kuid ei saa väita, et kõigil peaks olema õigus salatseda (samas). Salatsemine võib olla üks privaatsuse kontrollimise mehhanisme (Petronio, 2010). Võib aga öelda, et inimese unikaalsus ja individuaalsus võib sõltuda sellest, kui palju nad enda privaatsust reguleerivad, mis võib tähendada ka salatsemist teatud informatsiooni osas (Derlega ja Chaikin, 1977).

Tegelikkuses on salatsemise (ingl *secrecy*) definitsiooni raske vaadata eraldiseisvana sellele vastanduvast teguviisist ehk info jagamisest, avalikustamisest või paljastamisest, mistõttu on vajalik mõista mõlemaid termineid. Info jagamine (ingl *disclosure*) tähendab tahtmist edastada isiklikke mõtteid ja tundeid teistele (Bauminger jt, 2008), kuid salatsemine on sihilik informatsiooni varjamine (Kelly, 2002). Info jagamine ja salatsemine ei paikne spektrumi täienisti erinevates otstes, vaid on pigem iselaadsed terminid (Frijns jt, 2010).

Ka salatsemine ja mingisuguse info mitte avaldamine ei kuulu samasse tähenduskategooriasse. Erinevus seisneb kognitiivsetes ja emotsionaalsetes protsessides, mis mõlema tegevusega kaasnevad (Elsharnouby ja Dost-Gözkán, 2020; Larson ja Chastain, 1990). Salatsemine on eesmärgipärane ja hõlmab tahtlikku kavatsust, ühtlasi nõuab see aktiivset salajase info kaitsmist ja tegutsemist selle nimel, et teised varjatavast teada ei saaks (Frijns jt, 2005). Erinevalt millegi ütle mata jätmisest, käib salatsemise või varjamisega koos aktiivne enesepärssimine ja oma mõtete allasurumine (Elsharnouby ja Dost-Gözkán, 2020). Näiteks võib alaealine nooruk vanematele küll avaldada, et ta veetis peol lõbusalt aega, kuid samaaegselt peab ta olema ettevaatlik, et ta ei reedaks mingil moel asjaolu, et pruukis alkoholi (Frijns jt, 2010). Lisaks võivad inimesed saladuse kaitsmise nimel petta, valetada, infot enne väljastamist kärpida ning juhtida tähelepanu mujale (Frijns jt, 2005).

Seega pole salatsemine pelgalt info mitte jagamine, vaid hoiab endas ka muid tegevusi ja protsesse. Saladuse hoidmine kulutab lisaenergiat kognitiivsete ressursside ja emotsionaalse pingutuse näol ning sellest avalduv stress võib lõpuks inimese üle koormata (Elsharnouby ja Dost-Gözkán, 2020). Valik infot mitte avaldada, või paljastada seda vähemal määral, suuri lisapingutusi ei nõua (samas). Ehk on salatsemisega kaasnevad vaimsed raskused üheks põhjuseks, miks noored eelistavad salatsemisele pigem süütumaid ja vähem invasiivseid taktikaid ning jäta vad lihtsalt midagi rääkimata või ootavad, et vanemad ise infot küsiks (Laird ja Marrero, 2010).

### **Salatsemine perekonnas**

Saladuste varjamine vanemate eest on fenomen, mida käsitlevad teismeliste uurijad üha enam (Petronio, 2010). Näib, et kohati on lapsevanemad häiritud mõttest, et noor sihilikult midagi varjab, sest see raskendab nende kontrolli noore tegevuse üle (Finkenauer jt, 2002). Sellest tingituna halveneb vanemate oskus kehtestada teismelisele teatud piire, millega mõlemad osapooled nõustuksid

(Petronio, 2010). Vaatamata sellele, kas noor tegelikult vanemate ees salatseb, teevad vanemad ka siis kasvatamisel kehvemaid otsuseid, kui tajuvad, et teismeline nende eest midagi varjab (Finkenauer jt, 2005). Finkenaueri jt (2002) uurimus näitab, et kui vanemad lõdvendavad reegleid, mis nõuavad teismelistelt õhukesti privaatsuspiire peresuhetes (ehk on valmis lubama noorele rohkem privaatsust), annab see teismelisele võimaluse saavutada kasulik emotsionaalne autonoomia, mis aitab noore arengule kaasa.

Vanemad tahavad teada, millega nende teismeline tegeleb, kuid privaatsusele seatud reegleid puudutavad läbirääkimised aitavad neil näha, et teismelisel on õigus omada täielikku kontrolli teatud informatsiooni üle ja jätta see vaid enda teada (Petronio, 2010). Kui vanemad on valmis mõistma ja austama teismelise suuremat vajadust privaatsuse üle ise otsustada, võib see noorukeid hoopis motiveerida, et anda vanematele parem ligipääs oma elus toimuvale (samas). Kui vanemad ja teismelised peavad omavahel seesuguseid läbirääkimisi, pöörduvad suurema tõenäosusega vanemate poole noored, kes kannatavad näiteks kiusamise ja seksuaalse kuritarvitamise all (Matsunaga, 2009).

### **Salatsemise põhjused vanemate ja noorte vahelises kommunikatsioonis**

Lapsevanema ja noore suhted erinevad teistest suhteliikidest, nagu seda on sõprussuhted või romantilised partnerlussuhted, mitmel olulisel moel (Finkenauer jt, 2005). Üldjuhul on vanem ja tema teismeline laps sunnitud üksteisega tihedalt läbi käima. See tähendab, et vanemad omavad tema üle tahes-tahtmata rohkem sotsiaalset võimu (samas).

Noorukieaks loetakse perioodi, mil noorel inimesel tekib hüppeline soov saavutada iseseisvus vanematest (Finkenauer jt, 2005). Freudi (Freud 1968, viidatud Papini jt, 1990 kaudu) järgi on noorukiiga pikka aega peetud murranguliste emotsionaalsete muutuste etapiks. Paljud uurijad on väitnud, et mõõdukad kasvuest tulenevad emotsionaalsed läbielamised mõjuvad nooruki psühholoogilise küpsuse saavutamisele kasulikult (Papini jt, 1990). Üks viis stressi ja emotsionaalsete muutustega toimetulekuks on pidada nõu vanematega, kes on noore elus tähtsal kohal ja moodustavad ühtlasi tema põhilise sotsiaalse tugivõrgustiku (Almas jt, 2011). Lapsepõlvest noorukiikka suundumisel hakkavad noored aga hoopis eakaaslastele rohkem informatsiooni usaldama (Papini jt, 1990). Samuti on täheldatud, et noortel on kalduvus saladusi avaldada pigem oma õdedele ja vendadele, mitte vanematele (Caughlin jt, 2000). Antud asjaolu võib tuleneda sellest, et noorukid

kohanevad murdeest tingitud muutustega paremini, kui nad saavad nendest rääkida omaealistega, kes puutuvad kokku sarnaste katsumustega (Papini jt, 1990).

On täheldatud, et info varjamisel on mitmesuguseid põhjuseid. Esiteks leiavad noored, et salatsemine on sobilik meede kaitsmaks ennast vanemliku sekkumise eest iseseisvumise poole pürgimisel, mis aitab rahuldada kasvavat vajadust privaatsuse järele (Finkenauer jt, 2005). Lisaks soodustab salatsemist teismeliste tõusnud taju, et vanemad sekkuvad nende ellu aktiivsemalt, mida hakatakse aga pidama privaatsfääri tungimiseks (Dietvorst jt, 2017). Suurenenud taju privaatsuse sissetungist paneb teismelised rohkem varjama ka infot, mis puudutab nende igapäevaseid tegevusi, mille tõttu väheneb vanemate informeeritus nende toimingute osas (Hawk jt, 2012). Lühidalt öeldes on vanemate käitumine üheks põhjuseks, miks noored hakkavad nende eest oma rutiinseid tegevusi varjama (samas).

Kui inimene tunneb, et kontroll privaatse info üle hakkab kaduma, soovib ta seda enda kätte tagasi haarata. Seda aitab teha salatsemine (Petronio, 2002). Salatsemist soodustab ka see, kui noor tunneb hirmu, et vanemad reageerivad infole negatiivselt; tajutakse, et vanemate arvamus võib teismelisest pärast info avaldamist halveneda; info võib olla potentsiaalseks stressiallikaks (Afifi ja Steuber, 2010). Salatsema kipuvad ka kinnise loomusega inimesed, kui nad on väärkohtlemise ohvriks langenud (Petronio jt, 1997).

Rohkem salatsev noor tajub oma vanemaid ka rohkem sekkuvana (Dietvorst jt, 2017). On leitud, et salatsemine on noorte jaoks tulemuslik, sest varjamisele järgneval perioodil sekkusid vanemad teismeliste hinnangul nende privaatsusesse vähemal määral (samas). See omakorda näitab, et noorte vajadus salatseda võib kohaneda vastavalt olukorrale.

### **Peresuhete kvaliteedi seos salatsemisega**

Üldine teadustöö suundumus näitab, et info jagamine vanematega sõltub palju sellest, kui kõrgena tajuvad noored peresuhete kommunikatsiooni kvaliteeti ja funktsionaalsust (Papini jt, 1990). On kinnitatud, et varjamine on seotud rahulolematusega peresuhetes (samas). Seevastu soodustab info jagamist lähedane side kindla pereliikmega (Caughlin jt, 2000). Noorukid avaldavad vanematele oma

emotsionaalse seisundi kohta rohkem, kui tajuvad, et vanemad on nende suhtes avatud, sooja ja hooliva hoiakuga ning kui tunnevad, et suhted on parasjagu head (Papini jt, 1990).

Matsunaga (2009) uurimus viitab sellele, et hoolivamates perekondades on paremad vanema ja teismelise suhted ning arusaam üksteisest. On tõenäolisem, et seesugustes peredes avaldaksid noored oma vanematele infot, mida nad muidu nende eest pigem varjaksid (samas). Kinnistes peredes, kus pereliikmed on emotsionaalselt üksteisest eraldatud, jagatakse infot tavalisest vähemal määral (Papini jt, 1990). Näiteks, kui vanemad näitaksid üles siirast huvi ja muretunnet, julgeksid teismelised neile suurema tõenäosusega avaldada, kui neid on kiusatud (Matsunaga, 2009).

Vanema kasvatustiil mõjutab noore soovi jagada infot vanemaga. Teismelised, kelle emad olid nende kasvatamisel autoriteetsed, avaldasid meelsamini infot oma sõprade ja tegemiste kohta (Almas jt, 2011). Autoriteetsete emade osas täheldati, et nad julgustasid suhtlemist ning oskasid olla tundlikud, aga samas kontrollivad, ning arvestasid teismelise vaadetega (samas). Selline vanemlik suhtumine suunas neid oma käitumisest, mõtetest ja tunnetest rääkima (samas). Seevastu kergesti ärrituvate emade lapsed salatsesid suurema tõenäosusega, et vältida emade võimalikku negatiivset reaktsiooni avaldatud infole (samas).

Seega saab väita, et info varjamist vanema eest soodustavad halva kvaliteedi ja funktsionaalsusega peresuhted ning tajumine, et vanem ei näita noore suhtes üles piisavalt hoolivust ja soojust. Oluline roll on ka vanema kasvatustiilil.

## **1.4. Salatsemise mõju**

Perekonnad on salatsemise mõju uurimiseks unikaalne kooslus peamiselt neile omaste normide ja reeglite tõttu, mis dikteerivad, kuidas pereliikmed omavahel suhtlevad (Afifi ja Olson, 2005). Jätkuvalt käib arutelu selle üle, kas salatsemisel ja varjamisel on pigem positiivne või negatiivne mõju vanema ja teismelise suhetele (Finkenauer jt, 2002). Üldjuhul arvatakse, et salatsemine on midagi problemaatilist ja negatiivset, mis justkui viitaks sellele, et inimesel on varjata midagi, mis on häbistav või tsenseerimist väärt (Frijns jt, 2005). Siiski näib, et informatsiooni varjamise mõjud sõltuvad sellest, kui tõsiselt ja mis tüüpi infot teiste eest peidetakse (samas).

## Salatsemise mõju tervisele

Salatsemine võib panna inimese emotsioone alla suruma, mis võib omakorda tekitada vaimseid häireid (Wegner ja Lane, 1995, viidatud Dietvorst jt, 2017 kaudu). Lisaks vaimsete probleemide tekkele on kahtlustatud, et salatsemine seab ohtu ka füüsilise tervise, mis langetab inimese heaolu (Frijns jt, 2005). Larson ja Chastain (1990) tegid kindlaks, et kalduvus asju varjata on tugevalt seotud inimese psühholoogilise ja füüsilise tervisega. Nad leidsid, et enese-varjamine (ingl *self-concealment*) annab hoogu ärevuse, depressiooni ja füüsiliste kaebuste süvenemiseks. Korrelatsioon avaldus isegi juhul, kui arvesse olid võetud teistsugused muutujad, nagu info jagamine ja traumeerivad kogemused (samas).

Ka noorte hulgas seostatakse salatsemist füüsilist tervist puudutavate kaebuste ja vaimsete häiretega (Finkenauer, 2002). Sealhulgas süvenevad noorukieas käitumuslikud probleemid, nagu näiteks vägivallatsemine (Moffitt, 1993, viidatud Frijns jt, 2005 kaudu). Selles arenguetaapis veedetakse aina rohkem aega sõprade keskel, mis pakub noortele varasemast rohkem võimalusi tegeleda keelatud asjadega, kuna täiskasvanud ümber ei viibi (Frijns jt, 2010). See annab juurde alust salatsemiseks (samas). On tõendatud, et ka igapäevavarutiinide kohta salatsemine tekitab katsumusi probleemide haldamisel ja enese kontrollimisel (Laird ja Marrero, 2010; Frijns jt, 2010).

Siiski kaasneb varases noorukieas salatsemisega rohkem riske. Teismelised on just siis depressioonile vastuvõtlikumad, sest sellel perioodil on vanemad veel nende peamised suhtluspartnerid (Frijns jt, 2010). Seetõttu võib äsja noorukiikka jõudnud teismeline sattuda olukorda, kus tal pole kellegagi saladust jagada (samas). Teisisõnu, noor jääb probleemiga üksi ning ta ei saa seetõttu vajalikku tuge ja suunamist, mida vanemad talle muidu võimaldaksid (samas). Seepärast tuleks arvestada, et kuigi salatsemine on seotud tervislike ja loomulike individualiseerumisprotsessidega, siis teinekord suurendab see eelmainitud riske (Dietvorst jt, 2017). Samuti on salatsemisest mõjutatud terve pere, kuna see võib muuta suhted düsfunktsionaalseks, mis võib omakorda kaasa tuua pereliikmete vaimse tervise halvenemise (Papini jt, 1990).

## **Salatsemise tähtsus iseseisvaks saamisel**

Salatsemine võib olla positiivse mõjuga, kuna see aitab kaasa inimese arengule (Dietvorst jt, 2017; Finkenauer jt, 2002). Vanemate ees salatsemine aitab noortel iseseisvuda ja emotsionaalse autonoomia poole pürgida (Dietvorst jt, 2017). Peale selle nõuab salatsemine enesekontrolli ja oskust valikuid langetada, mida peetakse ühtlasi inimese arengus väga oluliseks (Flammer, 1991; Margolis, 1966; viidatud Frijns jt, 2005 kaudu). Suureks sirgumine nõuab noorelt arenenud vastutustunnet enda tegude ja tunnete ees, sest vanematele saab ajapikku loota aina vähem (samas).

Dietvorsti jt (2017) uuringust selgus, et teismelised salatsevad vanemate ees, kuna see aitab edukalt vältida seda, et vanemad saavad teada midagi, mis paigutub noore privaatsfääri. See on omaette näide iseseisvast privaatsuse reguleerimisest. Katsed vanemliku järelvalve alt vabaneda näitavad, et noored soovivad olla rohkem iseseisvad (samas). Noore inimese arengule tuleb igati kasuks, kui ta suudab isiklikku infot edukalt hallata, hoides sedasi privaatse ja avaldamiseks mõeldud info tasakaalus (Petronio, 2002).

Konfliktid vanemate ja noorte vahel peegeldavad põhjuseid, miks noored suurema iseseisvuse poole püüdlevad (Laursen, 1995, viidatud Finkenauer jt, 2005 kaudu). Iseseisvuse saavutamise seotud mured (nagu näiteks privaatsuse reguleerimist ja riietumist puudutavad konfliktid, romantilised suhted ja väljas käimine) kuuluvad põhiprobleemide hulka, millest saavad alguse vanemate ja teismeliste vahelised tülid (samas). Siiski on tähtis märkida, et taolised konfliktid ei ole reeglina kahjulikud, sest tänu neile saavad vanemad ja teismelised pidada mõlemale poolele kasulikke jutuajamisi, mille käigus tehakse üksteisele selgeks, kus asuvad teineteise privaatsuspiirid ja kuidas neid austada (Hawk jt, 2009).

Vanemad võiksid taolisi olukordi hoopis enda jaoks ära kasutada, et tõstatada avatud arutelu privaatsusele seotud ootuste teemal (Hawk jt, 2012). Samas võivad noored ebamugava konflikti vältimiseks salatseda või teatud teemasid vanemate seltskonnas vältida. Seljuhul peavad nad arvestama, et võib jätkuda vanemate sissetungiva loomuga käitumine nende privaatsuse suhtes (Hawk jt, 2009).

## **Salatsemise mõju vanemlikele otsustele**

Kalduvus salatseda viib vanema ja teismelise vaheliste lahknevusteni infoväljas (Matsunaga, 2009). Sellest tulenevalt teavad vanemad vähem, mida nende noor parasjagu läbi elab, mistõttu ei oma nad toimuva kohta adekvaatset infot ega võimalust midagi ette võtta (samas). Kui vanemad ei kahtlusta, et nende teismeline laps varjab midagi, siis ei oska nad ka arvestada, et teavad tema tegeliku käekäigu kohta vähem (Finkenauer jt, 2005). Tagajärjena väheneb vanemate võimekus noorte vajadustele adekvaatselt reageerida (samas).

Noore otsustest sõltub, mida vanemad tema kohta teavad. Teisisõnu, noored on oma vaba aega ja asukohta puudutava info väärtustajad (Hawk jt, 2012). See ärgitab vanemaid hoolikamalt teismelisi jälgima, et tagada informeeritus nende tegevuse kohta (samas). Seda võidakse teha ka teadmisega, et nad tungivad sellega noore privaatsfääri (samas). Seesugune käitumine vanemate poolt võib aga tekitada eesmärgile vastupidise efekti, sest tajudes vanemate suurenenud sekkumist, hakkavad noored pingsamalt salatsema ning vanemate teadlikkus võib veelgi väheneda (samas).

Hawki uuringust selgus, et kui puudub tugev alus muretsemiseks, peaksid vanemad hoiduma käitumisest, mis rikub noore privaatsust (Hawk jt, 2012). Lisaks peaksid vanemad põhjalikult kaaluma, kas teadlik privaatsuspiiride ületamine on väärt potentsiaalset riski, et suhted pikemas perspektiivis halvenevad (samas). Isegi, kui vanemate kavatsused on head, ning nende arvates on sissetungiva iseloomuga uurimine põhjendatud, ei tohiks ignoreerida või alatähtsustada noorte selgesõnalisi kaebusi nende privaatsusesse tungimisest (samas).

## **1.5. Internetikasutuse vanemlik vahendamine**

Interneti kasutamine on tänapäeval muutunud noorte elu lahutamatuks osaks: 97% Eestis elavatest noortest külastab internetti iga päev (Smahel jt, 2020). On raske hallata kõike, mida teismelised internetis teha saavad (samas). Peamiselt langeb teismeliste internetikasutamise eest vastutamine vanematele, kes vähendavad selle riske ja võimendavad interneti eeliseid (samas). Kõige rohkem kasutavad noored internetti videote vaatamiseks, mängude mängimiseks, koolitöö tegemiseks, suhtlemiseks ja postituste tegemiseks (Livingstone jt, 2011). Suur osa Euroopas elavate 9–16-aastaste

noorte vanematest räägivad neile interneti toimimisest (70%), kuid ligi 13% vanematest ei tunne teismeliste sõnul üldse huvi nende interneti kasutamise vastu (samas). Eestis ei räägi interneti kasutamisest noortele mitte kunagi või peaaegu mitte kunagi lausa 41% vanematest (Smahel jt, 2020). Lisaks näitavad andmed Eesti kohta, et mida vanemad on teismelised, seda vähem vahendavad ema ja isa nende internetikasutust (samas).

Siiski huvituvad paljud vanemad teismeliste tegevustest veebis ning rakendavad erinevaid strateegiaid, et reguleerida nende meediakasutust oma majapidamises (Yaman ja Yurdakul, 2022). Seesuguste strateegiate kirjeldamisel kasutatakse erinevates teadusallikates mõistet vanemlik vahendamine (ingl *parental mediation*) ning see hõlmab mitmesuguseid reegleid, piiranguid, nõuandeid või selgitustööd, et reguleerida noore toiminguid internetis (samas). Vanemliku vahendamise abil saavad vanemad suurendada interneti kasutamisega kaasnevaid eeliseid ning vähendada riske (Kirwil, 2009).

On leitud, et levinumad interneti kasutamisega kaasnevad riskid noorte jaoks on võimalik kokkupuude pornograafiaga, ahistamine, küberkiusamine või seksuaalne ärakasutamine täiskasvanud inimeste poolt (Guan ja Subrahmanyam, 2009). Vaatamata riskidele võib leida ka eeliseid, mida interneti kasutamine noortele pakub. Interneti kasutamise võimalus parandab õppeedukust ja lubab diskreetselt otsida informatsiooni nende teemade kohta, millest teismelised vanemate või sõpradega mingil põhjusel rääkida ei saa (samas).

Autorid toovad välja järgnevad vanemliku vahendamise võimalused vastavalt sellele, kuidas vanemad noore tegevusi internetis suunavad:

- 1) **piirav vahendamine** – vanemad seavad noortele interneti kasutamiseks reegleid ja piiranguid (Kirwil, 2009). See tähendab, et vanemad võivad määrata ajalisi piiranguid interneti kasutamisele, keelata vägivaldse või seksuaalse alatooniga sisu tarbimise, kuid tihtilugu ei selgita vanemad, kuidas või miks on see vajalik (Livingstone ja Helsper, 2008);
- 2) **aktiivne vahendamine** – vanemad panustavad aktiivselt sellesse, et noored oleksid pädevad interneti kasutajad (Kirwil, 2009). Vanemad räägivad teismeliste, kuidas internetis käituda ning millise sisu suhtes olla kriitiline ning kuidas nähtut tõlgendada (Livingstone ja Helsper,

2008). Samuti seletavad vanemad, millised on internetis varitsevad ohud ning kuidas tulla toime, kui veebis nähakse midagi häirivat (Hasebrink jt, 2011);

- 3) **kooskasutamine** – vanem viibib noore läheduses, kui ta internetti kasutab, aga ei anna selgitusi nähtu või selle mõjude osas (Livingstone ja Helsper, 2008; Livingstone jt, 2011);
- 4) **tehniline vahendamine** – spetsiaalse tarkvara või teiste vanemlikku järelevalvet võimaldavate vahendite kasutamine, mis aitavad piirata või filtreerida internetis tehtavat (Hasebrink jt, 2011);
- 5) **monitoorimine ehk jälgimine** – noore võrgutegevusi kontrollitakse järeleulatuvalt ehk pärast interneti kasutamist. Näiteks vaadatakse brauseriajalugu (Livingstone jt, 2011). Lisaks hoiavad vanemad silma peal noorte sotsiaalmeedia kontodel, et näha, millega nad seal tegelevad, samuti võivad vanemad lugeda teismeliste sõnumivahetust erinevatel veebiplatvormidel (Hasebrink jt, 2011).

Reeglid, mida vanemad teismeliste internetikasutusele seavad, võivad olla rohkem või vähem piiritletud. Noore internetikasutamisele ajapiirangute seadmine on vanemate jaoks üsna lihtne viis, mispärast võivad vanemad seda liialt palju kasutada (Kirwil, 2009). Samuti piiratakse ligipääsu teatud veebilehtedele, aga kui teismelised aktsepteerivad seda reeglit, siis see tundub nende jaoks vähemal määral piirav (samas). Tehniline kontroll ja interaktsiooni piiramine võib vähendada küll interneti kasutamise riske, kuid see ühtlasi vähendab noorte aktiivsust võrgus, pärsib sotsiaalseid kontakte eakaaslastega ja võib panna piirangute vastu mässama (samas). Vaatamata sellele võib igasugune vanemlik vahendamine, piirava või õpetliku loomuga, olla tähendusrikas ning madaldada interneti kasutamise riske, kuid vanemliku vahendamise efektiivsuse hindamisel tuleks arvestada ka sellega, milline on kasvatuskultuur perekonnas (samas).

## 1.6. Eesmärk ja uurimisküsimused

Bakalaureusetöö eesmärk on selgitada välja, kuidas mõistavad uuringus osalenud noored internetitegevuste varjamist vanemate eest ning millised on noorte kokkupuuted vanemliku vahendamisega. Püstitasin töö eesmärgi täitmiseks järgmised uurimisküsimused:

- 1) Kuidas mõistavad noored privaatsust ja saladusi?
- 2) Kuidas tajuvad noored vanemlikku vahendamist seoses internetikasutusega?
- 3) Kas ja kuidas varjavad noored vanemate eest internetitegevusi?
  - a. Millised on nende hinnangul varjamisega seotud kasulikud ja kahjulikud küljed?

## 2. VALIM JA MEETOD

Antud peatükis annan ülevaate uurimise jaoks moodustatud valimist ning bakalaureusetöös kasutatud andmete kogumise ja analüüsimetoditest ning eetikast.

### 2.1. Valim

Uurimiseks ja andmete kogumiseks kasutasin mugavusvalimit. See tähendab, et valimisse kuulusid isikud, keda oli kerge uuringusse kaasata ja kes oma nõusoleku selleks andsid (Rämmer, 2014). Valimisse kuulumise kriteeriumiteks oli, et noor on vanuses 13–15 ning tal on kogemusi interneti kasutamisega. Otsustasin uurida 13–15aastaseid teismelisi, kuna nende ealised iseärasused on sarnased (Ages & Stages of Youth Development, i.a), mis teeb selles vanuses noorte mõtete koondamise lihtsamaks. Noorukiiga (ingl *adolescence*) on periood, mil varateismelised hakkavad muutuma iseseisvamaks ning distantseeruvad vanematest (Arnett, 2000), mistõttu on hea uurida just selles eas noori ja nende kogemusi seoses vanemate eest varjamisega. Lõplikusse valimisse kuulus 10 noort, mis moodustus seitsmest tüdrukust ja kolmest poisist.

Intervjueeritavate leidmiseks tegin koostööd bakalaureusetöö juhendajaga, kelle abil leidsin esimesed osalejad uuringusse. Seejärel pöördusin otse oma sõprade poole, kellel oli sobivas vanuses noor lähisugulane, näiteks õde või vend. Palusin täiskasvanud tuttavatel enda uurimisteemat potentsiaalsele osalejale põgusalt tutvustada, et saada aimu, kas ka noor oleks nõus minuga vestlema. Valimi koostamisel pidasin tähtsaks, et osalejad oleksid intervjuu suhtes positiivselt meelestatud ning ei kaasanud neid, kelle meelsus minuga rääkimise osas oli kõhklev. Kui sain teada, et noor on huvitatud intervjuus osalemisest, siis võtsin temaga ise ühendust ja tutvustasin enda bakalaureusetöö teemat ning saatsin talle uuringukutse, misjärel leppisime kokku sobiva aja virtuaalse vestluse läbiviimiseks. Suhtlesin noortega meili teel ja Facebooki kaudu, mõnel korral vahendas infot noore ema või sugulane.

Osalejate leidmine kujunes aeganõudvamaks protsessiks, kui arvasin, sest sain mitmeid eitavaid vastuseid ning minu üleskutsetele intervjuus osaleda ei tulnud vastukaja. Pöördusin kahe erineva üldhariduskooli klassijuhatajate poole, kes olid mulle juba varem tuttavad, ning palusin neil õpilaste

seas minu uuringus osalemise võimalust tutvustada, kuid õpilased ei reageerinud sellele. Samuti palusin intervjuude lõpus noori, et nad annaksid mulle oma sõprade kontakte, kes võiksid olla huvitatud, kui ka sellel moel ei leidnud osalejaid. Üheks võimalikuks põhjuseks, miks osalejate leidmine oli keeruline, on, et mu bakalaureusetöö teema on sügavalt isiklik ning teismelisele võib tunduda raske ja ebameeldiv võõra inimesega rääkida saladuste, varjamise ja privaatsuse teemadel.

Minu valimi moodustasid alaealised noored, mistõttu oli nende uuringusse kaasamiseks vajalik digiallkirjastatud vanema nõusoleku vorm. Näide vanema nõusoleku dokumendist on leitav antud töö lisadest (Lisa 1).

Intervjueeritud noortele viitamiseks kasutan tulemuste peatükis koodi. Kood koosneb kolmest osast. Esimene number on vastajate eristamiseks; “N” tähistab noort; viimane number koodis näitab intervjueeritava vanust. Otsustasin vastaja sugu mitte avaldada, kuna uuringu valim on väike ning on võimalik, et vastaja isikut saaks seetõttu identifitseerida.

*Tabel 1. Valimi kirjeldus*

| <b>Intervjuu kood</b> | <b>Internetis külastatavad kanalid</b>                               | <b>Interneti kasutamise eesmärk</b> | <b>Internetis veedetav aeg</b> |
|-----------------------|----------------------------------------------------------------------|-------------------------------------|--------------------------------|
| 1N13                  | Instagram, Facebook, Messenger, YouTube                              | Suhtlemine ja meelelahutus          | ca 4–5 tundi                   |
| 2N14                  | YouTube, TikTok, Google, Kanal 2, TV3, Instagram, Snapchat, Facebook | Suhtlemine ja meelelahutus          | ca 1–4 tundi                   |
| 3N14                  | Instagram, YouTube, TikTok, Facebook, kooli kodulehekülg             | Meelelahutus                        | ca 3–4 tundi                   |
| 4N13                  | TikTok, Messenger, Facebook, Discord, Instagram, YouTube             | Meelelahutus                        | ca 4–5 tundi                   |

|       |                                                                     |                            |                     |
|-------|---------------------------------------------------------------------|----------------------------|---------------------|
| 5N13  | YouTube, <i>online</i> -mängud, Twitch, Instagram, Twitter, Discord | Meelelahutus               | <i>ca</i> 4 tundi   |
| 6N15  | YouTube, Stuudium, Twitch, TikTok, Discord, Instagram, Snapchat     | Suhtlemine ja meelelahutus | <i>ca</i> 2 tundi   |
| 7N13  | YouTube, Delfi, Twitch, Facebook, <i>online</i> -mängud             | Meelelahutus               | <i>ca</i> 2 tundi   |
| 8N14  | Google, Stuudium, Instagram, Facebook, Messenger, Snapchat, TikTok  | Suhtlemine ja meelelahutus | <i>ca</i> 4 tundi   |
| 9N14  | TikTok, Instagram, YouTube, <i>online</i> -mängud                   | Meelelahutus               | <i>ca</i> 5–6 tundi |
| 10N15 | YouTube, Facebook, Messenger, Instagram, TikTok, Snapchat, Twitter  | Suhtlemine ja meelelahutus | <i>ca</i> 4–5 tundi |

## 2.2. Andmekogumismeetod

Kasutasin kvalitatiivset andmekogumismeetodit ja viisin empiiriliste andmete kogumiseks läbi kümme virtuaalset individuaalintervjuud vahemikus veebruar kuni aprill 2022. Leian, et individuaalintervjuud õigustavad ennast andmekogumismeetodina mitmel põhjusel. Esiteks, intervjuueeritakse üht inimest korraga. Nii saab inimene võimaluse arutleda privaatses keskkonnas ja omas tempos (Lepik jt, 2014). Vastupidiselt fookusgrupi intervjuule ei mõjuta teiste isikute vastused intervjuueeritavat (samas). Kuna tegu on isikliku teemaga, julgustab individuaalne lähenemine intervjuueeritavat vabalt rääkima.

Intervjuud olid semistruktureeritud, mis tähendab, et küsisin igalt intervjuueeritavalt kavajärgseid küsimusi, kuid samas sain kasutada võimalust küsida lisaküsimusi, kui leidsin, et täiendav selgitus on vajalik (Lepik jt, 2014). Intervjuueerimisel toetusin suuresti intervjuukavale (Lisa 3), et säiliks intervjuu struktuur ning et küsimused kulgeksid vastaja jaoks loogilises järjekorras. Enne intervjuu algust tutvustasin ennast ning uurimisteemat, rääkisin töö eesmärgist ning millisel moel kavatsen andmeid enda töös kasutada. Jätkasin soojendusküsimustega, mis käsitlesid peamiselt intervjuueeritava internetikasutamise harjumusi.

Intervjuu põhiosa koosnes kolmest suuremast teemaplokist. Esimene neist oli internetikasutuse vanemlik vahendamine, mille hulka kuulusid küsimused mõistmaks tegevusi, mida vanemad kasutavad, et suunata või kontrollida noore internetitegevusi. Järgmises teemaplokis olid küsimused salatsemise mõistmise ja tajumise kohta, mis hõlmasid ka kõrvaltvaataja perspektiivi, ehk siis noortelt ei küsitud ainult seda, mis toimub tema ja vanemate suhtluses, vaid ka seda, miks teismelised *üldiselt* üht- või teistmoodi käituvad. Viimane teemaplokk keskendus millegi varjamisele vanemate eest seoses interneti kasutamisega. Juhul kui tundsin, et lisaselgitus on vajalik, esitasin täpsustavaid küsimusi ning kui ma ei saanud vastaja öeldust aru, sõnastasin tema vastuse ümber ning peegeldasin selle talle tagasi, kontrollimaks, kas tema mõte jõudis minuni.

Salvestasin iga intervjuu heli, millest andsin kõigile osalejatele teada nendega kontakteerumisel ning vahetult enne intervjuu algust. Salvestamiseks kasutasin kahte erinevat seadet juhuks, kui esinevad tehnilised probleemid. Kuna riiklik epidemioloogiline olukord näost-näku intervjuueerimist ei soosinud, viisin nii enda kui ka osalejate tervise huvides kõik intervjuud läbi virtuaalselt Zoomi keskkonnas. Eeldasin, et iga vastaja peaks intervjuu jaoks varuma umbes 30 minutit ning see pakkumine osutus üsna täpseks. Keskmiselt kulus ühele veebikõnele Zoomis ligikaudu 25 minutit.

### **2.3. Andmeanalüüsi meetod**

Andmete analüüsimiseks kasutasin kvalitatiivset sisuanalüüsi. Meetodi eelisteks on täpsus ning võimalus pöörata tähelepanu ka harvaesinevatele ilmingutele tekstis, seejuures ei taandata tekstide sisukust ja nüansse numbrilistele koodidele (Kalmus, Masso ja Linno, 2015). Ohuks on aga see, et

uurija võib enesele teadmata koguda valikuliselt tõendusmaterjali enda seatud probleemi lahendamiseks (Kalmus jt, 2015).

Kõnealuse andmekogumis- ja analüüsimetodi piiranguna saab välja tuua uurija mõju – nimelt sõltuvad uurimistulemused paljuski uurija kuulamis-, jälgimis- ja tõlgendamisoskustest (Lepik jt, 2014). Lisaks avaldab andmeanalüüsile mõju see, kui põhjalik ettevalmistus on uurimiseks tehtud, kui pikk sissejuhatus tehti enne teemakohastesse küsimustesse sukeldumist, kui tihti intervjuuerija kõnelejat katkestas, kas intervjuerija märkas vajadust arusaamatuks jäänud vastuseid täpsustada jne (Lepik jt, 2014). Samuti peab vastuste hilisemal tõlgendamisel arvesse võtma uurija ja uuritava vastastikmõju, näiteks milline oli vestluse käik (Lepik jt, 2014).

Enne andmete analüüsimist oli vajalik kõik intervjuud transkribeerida, mida tegin manuaalselt, et saaksin materjali korrektselt vormistatuna kirja. Transkribeerituna oli intervjuude kogupikkus 45 lehekülge. Seejärel moodustasin kaks tekstitulpa, millest esimeses oli intervjuudes räägitud materjal ja selle kõrval tulbas olid koodid. Andmete kodeerimisel kasutasin avatud kodeerimist, mis tähendab, et kood on tuletatud tekstis esinenud väljendist või sõnast (Linno, 2020). Linno (2020) on märkinud, et analüüsi esimeses etapis on loomulik pigem kirjeldavate koodide kasutamine ja töötades materjaliga pikemalt muutuvad koodid analüütilisemaks, kuna moodustuvad seosed mõtete ja teemade vahel. Seda ilmingut märkasin ka ise – esimeste intervjuude kodeerimisel olid minu koodid rohkem tekstist kallutatud, kuid mida rohkem materjaliga tutvusin, seda enam hakkasid koodid väljendama analüütilisi märksõnu, mis kajastasid seda, mis oli uuritava jutu mõte.

Kui kogu tekst oli kodeeritud, ühendasin tekkinud koodid kategooriateks, mis jagunesid viieks erinevaks põhiteemaks: interneti kasutamine; privaatsuse mõistmine; vanemate sekkumine; info varjamine; info jagamine. Iga suurema teema juures joonistus välja 3–6 alateemat, mille sees olid juba erinevad koodid. Näiteks kujunes välja üks kategooria “vanemate sekkumine”, mis jagunes omakorda järgmiselt: vestlused vanematega internetis käitumisest; vanemate huvi; vanemate kontroll; vanemate põhjendused; vanemate teadlikkus; suhe vanematega. Lõpuks kuulus kategooriasse “vanemate sekkumine” kokku ligikaudu 90 koodi.

Linno (2020) nimetab seesugust koodide ühendamist telgkodeerimiseks. Kodeerimise tulemusel moodustus nn. analüütiline kompass, mis aitas mul materjalis orienteeruda ning uurimistulemusi koondada.

## **2.4. Eetika**

Uurimise käigus lähtusin Lepiku jt (2014) intervjuu läbiviimise eetika põhimõtetest. Kuna minu teema on delikaatne, siis otsustasin andmekogumismeetodina kasutada individuaalintervjuud. Küsitlesin alaealisi vanuses 13–15, seega pidin arvestama, et noore kaasamiseks uuringusse on vajalik vanema allkirjastatud nõusolek (Lisa 1). Sain kõigilt kümnelt lapsevanemalt, kelle noor uuringus osales, allkirjaga nõusoleku. Seejärel pöördusin noorte poole ning seletasin, kellelt olin nende kontakti saanud. Selgitasin lühidalt, kes ma olen, miks ma nendega ühendust võtan ning saatsin neile uuringukutse (Lisa 2), kus oli kirjas tähtsam info minu tööst, et noor saaks anda informeeritud nõusoleku uuringus osalemiseks.

Leppisime kokku sobiva aja ning enne intervjuu algust kordasin üle, miks ma osalejaga rääkida soovin, millest juttu tuleb ning kus ja kuidas ma tema öeldut kasutan. Tuletasin noorele meelde, et osalemine on täiesti vabatahtlik ning et ta võib alati, ka intervjuu käigus, osalemisest loobuda või jätta mõnele küsimusele vastamata. Rõhutasin seda, et salvestan intervjuude heli ning kirjutan vestluse hiljem lindistuselt maha.

Uurisin, kas kõik oli arusaadav ning kas vastaja tahaks enne intervjuu algust minult midagi küsida. Julgustasin osalejaid oma kaamerat sisse lülitama, et ma neid näeksin, kuid mõnel noorel puudus veebikaamera või nad eelistasid videopilti endast mitte näidata. Kuna ma ei tahtnud osalejatele ebamugavust tekitada, siis olin sellega nõus. Hoidsin oma kaamera kogu küsitluse käigus sisselülitatuna, et intervjuueeritav näeks, et ma kuulan aktiivselt, mida tal öelda on.

Ükski intervjuueeritav osalemisest ei loobunud ning suhtluse iseloom oli alati viisakas ja sõbralik. Olin eriliselt tähelepanelik, et minu intervjuueerimistehnika ei oleks noore jaoks survestav ega ebamugav. Intervjuude lõpus tänasin, et noor leidis aega minuga rääkimiseks ning uurisin taas, kas tal tekkis

küsimusi. Hiljem võttis üks mulle tuttav lapsevanem ühendust, et jagada minuga noore positiivset muljet intervjuust.

### 3. TULEMUSED

Selles peatükis annan ülevaate intervjuude analüüsimise käigus saadud tulemustest.

#### 3.1. Saladuste ja privaatsuse mõistmine

Antud tulemuste peatükis on info selle kohta, kuidas noored mõtestavad lahti saladusi, enda privaatset infot vanemate ees ja millised on teemad, mille kohta vanemad teadma ei peaks nii internetis kui ka üldiselt.

Intervjuudes osalenud noored mõistsid saladuse olemust võrdlemisi sarnaselt. Saladust defineeriti kui infot, mida varjatakse kellegi eest. Seejuures mõtestasid noored erinevalt seda, kas saladus peaks olema vaid tema enda teada või tohivad sellest ka mõned lähedased inimesed, keda info valdaja usaldab, teadlikud olla.

10N15: *“Ma ütleks, et see on midagi, mida ma ei taha, et kõik inimesed teaks, või siis mingid kindlad inimesed. Näiteks just, et see pole midagi, mida ma tahaks päris endale hoida, aga tahan sõpradele rääkida, aga ma ei taha seda oma vanematele rääkida, või siis vastupidi.”*

Uuringus osalenud noored usuvad valdavalt, et vanematel pole põhjust nende kohta kõike teada. Samas tohib mõne teismelise arvates salajas hoida asju, mis ei ole mingil moel ohtlikud nende või kellegi teise jaoks. Mitmed noored rääkisid, et salatseda võib, kui nad hindavad, et tegu on millegi ebaolulisega ja saladuse hoidmisest ei teki suuri probleeme.

5N13: *“Ikka võib [hoida mõnda asja saladuses]. Meil kõigil on. Neil endal [vanematel] on ka minu ees, miks minul ei võiks nende ees olla. Kui need saladused mingid väga elumuutvad ei ole, siis miks mitte. Näiteks mõnele meeldib hoida. Minule niisama meeldib, kui kõik ei tea kõike minu kohta. Ja miks neil on vaja kõike teada? Näiteks minule võib see olla väga tähtis, aga neile võib see mitte olla tähtis.”*

Intervjueeritud noored pidasid privaatseks infoks järgnevaid teemasid:

- a) vestluste sisu;
- b) kontode paroolid;
- c) tervisega seonduv;
- d) sotsiaalmeedias nähtavad postitused ja videod;
- e) kuulatav muusika;
- f) tegevused sõprade seltsis;
- g) romantilised suhted;
- h) alkoholi tarbimine.

6N15: “Näiteks tekstid sõpradega, poiss-sõbra või tüdruksõbraga, nagu see on juba privaatsus ja sinna ei tohiks sisse murda. Aga kui laps tahab näidata, siis ta võib näidata, aga need on kohad, mis on pigem privaatsed. Mõned kohad on rohkem avalikud, aga see on just pigem privaatne.”

Kõige tugevamalt peavad noored privaatseks infoks eelkõige seda, millest nad on rääkinud oma sõprade või kellegi teisega. Ühe teismelise sõnutsi ei peaks vanemad sõnumite sisust teadma just seepärast, et seda infot on sõber mõelnud jagada vaid temaga. Noor tunneks end süüdi, kui ka vanemad teaks, mida sõber on talle öelnud, sest tegu võib sõbra jaoks olla infoga, mis pole mõeldud teistele inimestele. Lisaks enda isiklikele teemadele kaitseb noor nii ka oma sõprade privaatsust.

### **3.2. Internetikasutuse vanemliku vahendamise tajumine**

Selles alapeatükis on juttu sellest, kuidas tajuvad noored nende internetikasutuse vanemlikku vahendamist ning kuidas intervjueeritavad sellesse suhtuvad. Vanemliku vahendamise alla kuuluvad kõik tegevused, mida vanemad kasutavad, et suunata või kontrollida noore internetikasutust (Yaman ja Yurdakul, 2022). Kui uuritava sõnul vanem internetikasutust ei reguleerinud, küsisin, mis võivad olla selle võimalikud põhjused ning kuidas noor sellesse suhtub.

Intervjueeritute seas leidis noori, kelle vanemad kasutasid aktiivse vahendamise strateegiat ja rääkisid nendega interneti kasutamisest. Oli peresid, kus tuli internetis käitumine teemaks mitu korda. Mõni noor tõi välja, et vanemad rääkisid talle internetist rohkem siis, kui ta oli noorem.

9N14: *“Näiteks on rääkinud, et näiteks kõik asjad, mis sa kommenteerid, need jäävad igaveseks, ja kohtamas käimine ei ole ka üldse hea, sest seal võib olla vana inimene või midagi sellist ja inimesed võivad teeselda kedagi teist.”*

Eelkõige puudutas vestluste sisu hoiatusi selle kohta, mida internetis teha ei tohiks:

- a) jagada isikuandmeid ning elukohta puudutavat infot;
- b) postitada rumalaid asju iseendast;
- c) suhelda võõraste inimestega;
- d) saada kokku internetis tutvutud inimestega;
- e) küberkiusata;
- f) külastada kahtlaseid veebilehti;
- g) saata alasti fotosid;
- h) klikkida eksitavatele linkidele või nuppudele;
- i) laadida alla ebausaldusväärseid faile;
- j) asukohta sisse lülitada.

Samas kuulus valimisse ka mõni teismeline, kellega vanemad internetiteemadest rääkinud ei olnud, kuid noor sai internetti puudutavate muredega pöörduda näiteks õe poole. Paaril juhul lisas noor, et internetis käitumise kohta on räägitud koolis. Põhjused, miks noorte arvates pole vanemad neile internetist rääkinud, olid:

- a) vanemate arvates teab noor ise, kuidas internetis toimida;
- b) noor on juba piisavalt vana, et osata internetti turvaliselt kasutada;
- c) midagi halba pole seoses interneti kasutamisega varem juhtunud;
- d) vanemad võivad arvata, et seda on noortele koolis õpetatud.

Mõne teismelise hinnangul tunnevad vanemad nende internetitegevuste vastu mõõdukat huvi, mis väljendub peamiselt selles, et vanemad küsivad, mida noor internetis teeb ning kellega ta seal suhtleb. Vanemate huvist rääkides märkisid teismelised ära peamiselt ema huvi, isapoolset huvi ei maininud ükski noor. Noored tõid vanemate huvi võimalike põhjustena välja vanemate uudishimu ning selle, et vanemad muretsuvad ja soovivad olla teadlikud, milliseid veebilehti noored külastavad – selleks, et noor kasutaks internetti turvaliselt. Lisaks märgiti, et vanema huvi võib olla tingitud tunnetusest, et nende laps teab internetist rohkem, kui nad ise, mispärast on see teema nende jaoks põnev.

Mõned noored arvasid, et nende vanuse tõttu on vanemate huvi nende internetikäitumise vastu olnud pigem väike või puudunud üldse. See ilmnas intervjuueritute juures, kes olid 14- või 15-aastased. Vanemate vähese huvi eeliseks peavad need noored seda, et nii ei ole vanemad ülekaitsvad ning teismelisel on rohkem privaatsust.

3N14: *“Ma arvan, et nad ei muretse mu pärast väga, sest mulle on räägitud, et ma olen nagu hästi väiksest saati väga aru saanud, kuidas asjad töötavad, ja selline nagu oma vanuse kohta kuidagi küpsem. Ma arvan ongi see, et nad ei tunne muret, et mul oleks midagi.”*

10N15: *“Mõnes mõttes see on nagu, kui ta ei kontrolli, siis see on hea tunne teada, et ta usaldab mind, aga samas, mul ei ole midagi varjata, et mul on neutraalsed emotsioonid selle ees.”*

Vanemate vähese või puuduva huvi osas on uuritavate arvates mitmeid põhjuseid:

- a) usaldus noore vastu;
- b) austus noore privaatsuse vastu;
- c) vanemad ei tunne muret teismelise internetikäitumise suhtes;
- d) vanematel on võimalik interneti kasutamist noore teadmata kontrollida;
- e) varasemalt pole seoses interneti kasutamisega probleeme tekkinud;
- f) vanemad usuvad, et teismeline pöörduks murega ise nende poole.

Lisaks jagasid mõned intervjuueeritavad, et vanemad vahendavad nende veebitegevusi. Selle all pidasid noored silmas näiteks nende sotsiaalmeedia kontode jälgimist ja sõnumite sisu lugemist. Otsene vanemate kontroll nende internetikäitumise üle väljendus selles, et lapsevanemad võtsid ära telefoni, et vaadata üle, mida teismeline seal teeb, kellega suhtleb ning millest ta räägib. Mõnel juhul tekitas seesugune vanemlik vahendamine privaatsuse turbulentsi. Noored avaldasid ka, et telefoni kontrollimine oli nende jaoks ebamugav, sest see tekitab stressi ja rikub nende privaatsust. Lisaks on võimalik, et vanem leiab sealt midagi, mis talle ei meeldi, ning see võib tekitada probleeme vanema ja noore vahel.

9N14: *“Ebameeldiv oli. See ei meeldinud mulle. Ma usun, et see ei meeldi mulle sellepärast, et see nagu kuidagi segab minu privaatsust ja siis ma ei julge enam mõndasid asju teha, mida ma muidu teeks.”*

Ühe intervjuueeritava sõnul kasutavad tema vanemad piiravat vahendamist ja reguleerivad ajalise piiranguga seda, kui kaua saab noor nutiseadmes erinevaid rakendusi ühe ööpäeva vältel kasutada.

Samas mõistsid teismelised, miks vanemad nende telefoni läbi vaadata soovivad. Nimelt arvasid need noored, et vanemad ei pruugiks muidu teada saada, kui noor internetis midagi ohtlikku teeb. Seejuures tõi üks teismeline välja, et on emale öelnud, et talle ei meeldi, kui ema telefoni läbi vaatab, ning sellele järgnes ema põhjendus, miks ta telefoni kontrollib. Teise vastaja sõnul ei ole ta sellega seoses oma pahameelt väljendanud, sest tema arvates hakkaks vanemad seejärel veel rohkem telefoni kontrollima, kuna nad võivad karta, et ta varjab nende eest midagi.

Mõni noor ei osanud öelda, kas ja kuidas vanemad tema interneti kasutamist kontrollivad, sest seda saab teha märkamatuks, ehk nii, et ta ise sellest ei tea. Näiteks tehnilise vahendamise meetmetega saavad vanemad kontrollida brauseri ajalugu ja vaadata külastatud veebilehti WiFi-ruuteri kaudu. Märgatavate meetmetena võivad vanemad internetikasutamist tehniliselt vahendada ja blokeerida veebisaitide ja seada erinevatele telefonirakendustele ajalimiite. Ka noortele, kes ei tajunud vanemlikku vahendamist, ei meeldiks, kui vanemad neid kontrolliks, sest see oleks nende privaatsusesse sekkumine.

7N13: *“On hea, kui tahaksid vanematelt midagi küsida ja ei julge küsida, siis otsid internetist vastust sellele. See võib jätta mingit kindlat privaatsust, et vanemad ei teaks sinu asjadest.”*

Intervjueeritavad pidasid üldiselt oluliseks vanemate teadlikkust teismeliste internetitoimingute suhtes, sest siis saaksid vanemad ära hoida ohtlikud olukorrad, mis võivad seoses interneti kasutamisega tekkida, ja see annab neile kindlustunde. Kõik uuringus osalejad mõistsid, miks vanemad tunnevad vajadust teismeliste veebikasutust jälgida. Enamik arvas, et vanemad teavad, kellega nad internetis suhtlevad ning mis veebilehti ja sotsiaalmeediakanaleid seal kasutavad. Vanemate teadlikkus pole noorte hinnangul niivõrd oluline siis, kui noor on nendest pädevam interneti kasutaja.

6N15: *“See on oluline mingi piirini, nagu loomulikult see on oluline, et vanemad saaksid kindlaks teha, et laps kasutab seda turvaliselt ja noh, aga nad ei pea kõike teadma. See on ikkagi oluline, samas mõned vanemad ei tea nii palju internetti, siis nagu sellistel juhtudel see ei ole nii oluline, kui laps ise oskab ennast paremini turvaliselt hoida, turvaliselt kasutada internetti.”*

2N14: *“Ma arvan, et see osaliselt mingil määral on kindlasti oluline, et nad midagi teavad, mis see laps seal teeb, aga ma arvan, et nad ei tohiks minna ka liiga kontrollivaks, sest muidu see saadab lapsele signaali, et ahah, nüüd ma pean kõiki neid asju hoidma hästi salajas.”*

### **3.3. Kogemused vanemate eest varjamise ja salatsemisega internetis**

Antud peatükk annab ülevaate, millised on teismeliste kogemused internetitegevuste varjamisega vanemate eest. Kõne alla tuleb, milliseid internetitegevusi noored on varjanud, mis on varjamise põhjused, mil moel nad internetiga seonduvat varjavad ning kuidas on varjamine nende arvates kasulik või kahjulik.

Uuringus osalenud noored tõid esile, et nad on internetiga seoses vanemate eest varjanud järgmisi teemasid:

- a) sotsiaalmeedias nähtavad tekstid, pildid ja videod;
- b) noore enda loodud sisu sotsiaalmeediasse;
- c) vestlused ja sõnumivahetus sõpradega;
- d) suhtlemine interneti teel leitud tuttavatega;
- e) kohtingurakenduse kasutamine;
- f) privaatne konto Instagramis, millest on teadlikud vaid sõbrad;
- g) videomängude mängimine;
- h) paroolid;
- i) fotogalerii nutiseadmetes;
- j) kuulatav muusika;
- k) täiskasvanutele mõeldud veebilehed.

Üks osaleja sõnas, et ta ei soovi rääkida, mida ta on varjanud, sest see on tema jaoks liiga isiklik.

Noored, kellel on kogemusi vanemate eest internetitegevuste varjamisega, tõid välja mitmesuguseid põhjuseid, miks nad seda on teinud. Läbiv kattuvus oli, et sellega püüavad noored vältida vanema negatiivset reaktsiooni, mis võib olla näiteks karistamine nutiseadme konfiskeerimise näol; kriitika; millegi keelamine; kurjaks saamine; ülereageerimine või tüütu kommentaar. Lisaks põhjendati varjamist sellega, et mõni teema võib noore jaoks piinlikkust valmistada, mistõttu ta ei soovi, et vanemad sellest teaks. Seejuures kardeti, et vanema arvamus võib peale saladuses hoitava info paljastamist teismelise suhtes halveneda.

Salatsetakse ka selleks, et vanemad ei hakkaks veel enam huvi tundma noore tegemiste vastu.

1N13: *“Ongi asjad, mis ma sõpradega räägin ja võibolla ei taha ma, et nad minu suhetest teada saaksid liiga palju, kuna võibolla nad siis hakkavad tahtma rohkem teada saada ja see on natukene tüütu.”*

Lisaks tundis mõni uuritav, et tema vastutab oma sõprade saladuste hoidmise eest ning ta ei taha, et tema vanemad infost teada saaks.

4N13: *“Selles suhtes, et neil ei ole vaja teada kõiki minu sõpru ja mida mu sõbrad teevad, et nad suitsetavad ja nii. Ei pea teiste kohta teadma.”*

Salatsemist põhjendasid uuritavad mitmel korral ka sellega, et nii saavad nad enda privaatsust hoida. Muuhulgas toodi välja põhjendusi, mille sisuks oli “see pole vanemate asi” ning üks noor märkis, et talle meeldib, kui vanemad päris kõike tema kohta ei tea. Toodi ka välja, et mõnest asjast on parem sõbrale rääkida, sest sõber ei saa teatud info peale kurjaks.

2N14: *“Kui ma olen näiteks midagi teinud, mida ma ei taha, et mu vanemad teada saaks, siis oma sõbrale räägin, aga nendele ei taha rääkida, sest äkki nad saavad kurjaks või pahandavad. Näiteks mõned panevad koduaresti või midagi sellist. Siis on nagu see, et sa kardad neile rääkida, sest äkki nad reageerivad kuidagi halvasti ja siis sa ei taha.”*

Intervjueeritavad rääkisid, kuidas nad on oma tegevusi seoses internetiga vanemate eest varjanud, et hoida ära internetikasutuse vanemlikku vahendamist. Meetmed vanemate eest varjamiseks olid:

- a) ekraani peitmine;
- b) paroolide salajas hoidmine ja paroolide vahetamine;
- c) internetis viibimine üksinda olles;
- d) veebivestluste kustutamine;
- e) millegi rääkimata/näitamata jätmine;
- f) pere ühiskasutatavatest seadmetest konto väljalogimine;
- g) nutiseadmete endaga kaasaskandmine;
- h) sirvimisandmete kustutamine;
- i) salajaste kontode loomine sotsiaalmeediasse, millest on teadlikud vaid sõbrad;
- j) VPN-ühenduse kasutamine.

Seejuures jagas intervjueeritud noor, kelle vanemad telefoni kontrollivad, et ta võib ise vanematele teatud asju nutiseadmes näidata ning jätta näitamata need teemad, mida ta varjata püüab. Nii ei saa vanemad teada noore infost, mida ta soovib endale hoida.

Oli ka teismelisi, kes enda sõnul vanemate ees ei salatsse seoses interneti kasutamisega. Seda põhjusel, et neil pole vanemate eest midagi varjata. Üks intervjuueeritav märkis, et vanemad teavad ka tema sotsiaalmeediakontode paroole, sest kunagi aitasid vanemad kontosid teha ning ta pole paroole ära muutnud. Teiste sõnul ei tunne nad vajadust midagi varjata, sest vanematel puudub huvi nende tegevuse vastu internetis.

3N14: *“Ma ei arva, et mul oleks olnud sellised hetki, kus ma mõtlen, et nii, seda ma just varjan ja sellest ei tohi teada. Pigem on lihtsalt see, et ma nagu ei räägi mingitest asjadest, sest need ei tule jutuks.”*

Sarnaselt uuritavatele, kellel on kogemusi varjamisega, tõid need teismelised välja üsna ühesuguseid põhjuseid, miks oleks vanemate eest mõnikord alust asju salajas hoida. Nende hinnangul võivad noored salatseda, sest nad kardavad vanemate reaktsiooni; teismelisel puudub vanematega piisavalt tugev side, et neid usaldada; info jagamine on noorele mingil moel kahjulik.

6N15: *“Näiteks kui teed midagi lolli ja sa ei taha, et su vanemad teada saaksid, siis ongi hea, kui nad ei saa teada kunagi. Siis see ongi kate, kui sa ei ütle neile mitte midagi. Oleneb, millised kellegi suhted on vanematega. See võib olla näiteks, et äkki nad arvavad sellest lapsest pärast natuke vähem või lihtsalt äkki nad on vägivaldsed ja sellepärast ei taha rääkida neile.”*

Vanemate eest internetitegevuste varjamise kasulikud aspektid kattuvad suures osas sellega, mis põhjustel noored midagi salajas hoiavad. Teisisõnu – varjamine on teismeliste jaoks kasulik siis, kui varjatava tegevuse ilmsiks saamine tooks kaasa vanemate negatiivse reaktsiooni. See tähendab, et noor saab teha rohkem neid asju, mida vanemad muidu keelaks. Lisaks hoiab varjamine ära negatiivse tagajärje noore jaoks, mille info välja tulemine esile kutsuks. Samuti märgiti, et varjamine aitab säilitada privaatsust ning vältida vanemate uudishimu suurenemist nende tegemiste vastu. Jääb ära karistus, erinevad keelud, see hoiab ära piinlikkustunde ja vanemate pahameele.

8N14: *“Võibolla see kuidagi hoiab suhteid mingit pidi, aga ma nüüd ei oska öelda, kuidas. Või kuidagi see, et kõik teavad nii palju täpselt, et kõik on õnnelikud, et vältida tühja-tähja pärast mingeid tülisid.”*

Mitmed osalejad ei osanud ilmtingimata kahjulikke aspekte nimetada seoses vanemate eest internetitoimingute varjamisega. Kahjuliku mõjuna toodi välja, et varjamine võib olla halb vaimsele tervisele ning kui vanemad pole teadlikud, et teismeline on ohus, siis nad ei saa noort aidata.

10N15: *“No vanemad ei saa kindlaks teha, et see on ohutu, nagu mõnikord sa ei pane seda ise tähele, niiet mõnikord on hea, kui sul on nagu teine paar silmi, kes vaatab su üle.”*

Intervjueeritute seas leidsid neid, kes olid vanemate eest internetitegevuste varjamisega vahele jäänud. Kõik juhtumid olid seotud interneti teel tutvuste loomisega ja nendele inimestele sõnumite saatmisega.

1N13: *“Ma enne mainisin, et ma rääkisin ühe välismaalasega. Nad ei teadnud sellest alguses. Siis oli natukene draamat seal, kuna nad kartsid, et see võibki olla mingi vana inimene ja sellega oli natukene jama. Nad vaatasid mu telefoni ja siis nad nägid seda ja siis nad olid natukene pahased. Nad teavad nüüd sellest ja nad küsivad, kas ma ikka suhtlen temaga vahepeal. Nad ei vaata enam mu vestluseid nii palju ja on suht rahulikud sellega seoses.”*

9N14: *“Näiteks kui nad said teada, et mul on internetist üks sõber, kelle kohta nad olid juba teada saanud, et umbes minuvanune, siis nad hakkasid kohe üle reageerima, et see on mingi inimene, kes teeskleb olla keegi. See umbes laheneski nii, et nad umbes reageerisid üle, ja siis lihtsalt nii jäigi, ja see vestlus nagu lõppes ära, ja siis see hakkas hiljem veel esile tulema, et polegi mingit lahendust väga olnud.”*

Küsisin uuringus osalenutelt ka seda, milliseid asju nad internetiga seoses enda vanematega jaganud on. Joonistus välja, et tihtilugu kuuluvad sinna hulka naljakad või positiivsed asjad, näiteks nagu humoorikad TikTokid, videod loomadest, filmid, seriaalid, toiduretseptid jms. Räägiti, et vanematega on jagatud ka mõnda negatiivsemat juhtumit, nagu halb hinne, enne kui vanem on selle ise internetist avastanud.

2N14: *“Aga kui veel internetist, siis näiteks kui ma koolis kahe sain, siis kartsin, et mu ema teeb midagi, aga siis mõtlesin, et ma ikkagi räägin talle. Ja siis ta ütles, et siis teed uuesti ja ta ei teinudki midagi. See on see, et sa ei õpi hinnete peale, vaid sa õpid teadmiste pärast.”*

Mitme uuritava arvates tuleks vanematega infot kindlasti jagada, kui keegi kiusab; kui noor on ohtlikusse olukorda sattunud; kui on mure või kurbustunne. Samuti tuleks jagada seda, kui plaanid interneti teel tutvunud inimesega kokku saada.

10N15: *“No näiteks kui sa, just selle interneti teemal, näiteks tutvud kellegagi internetis ja plaanid nendega kokku saada, siis kindlasti peaks vanematele, või siis vähemalt kellelegi teada andma, kui tõesti ei saa või ei taha vanematele teada anda. Aga see on kindlasti midagi, mis võib olla väga ohtlik ning üldsegi internetis inimestega suhtlemine.”*

Uuritavad, kes valdavalt tundsid, et nad saavad vanematele oma asjadest rääkida, põhjendasid seda mõneti sarnaselt. Need noored tõid esile, et nad võivad vanemaid usaldada; vanemad oskavad probleemi korral aidata; vanemad ei piira/keela pärast seda, kui nad on midagi teada saanud.

3N14: *“Ma arvan, et ma saan vanematele rääkida kõigist oma probleemidest, aga ma küll ei räägi kõike, mis ma internetis teen. Sest nad on alati kuulanud mu ära ja andnud mulle mingit nõu, mitte kuidagi hakanud väga muretsema või liiga palju sekkuma. Nad on alati nagu täpselt parajalt olnud olemas.”*

## 4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Bakalaureusetöö eesmärk on selgitada välja, kuidas mõistavad uuringus osalenud noored internetitegevuste varjamist vanemate eest ning millised on noorte kokkupuuted vanemliku vahendamisega. Antud peatükis annan ülevaate uurimistulemuste põhjal tehtud järeldustest, uurimismeetodi kriitikast ning edasistest uurimisvõimalustest.

### 4.1. Järeldused ja diskussioon

Selles peatükis vastan uurimisküsimustele, mille püstitasin töö eesmärgist lähtuvalt. Bakalaureusetöö tarbeks läbiviidud uurimise tulemused seon kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooria ja muude teoreetiliste pidepunktidega.

#### 1) Kuidas mõistavad noored privaatsust ja saladusi?

On leitud, et noorukieas hakkavad lapsed üha märgatavamalt vanematest eralduma, et saavutada suurem iseseisvus ning kontroll oma privaatsuse üle (Petronio, 2010). Privaatsuse haldamise tuum peitub selles, et ühelt poolt soovivad noored olla perega ühenduses, kuid teisalt tahavad nad säilitada autonoomiat, mis neid pereliikmetest eraldaks (samas).

Noored mõtestasid saladuse olemust lahti sarnaselt, kusjuures peamiseks kattuvuseks oli, et saladus on info, mida kellegi eest varjatakse. CPM teooria kontekstis tunnetavad noored, et nende saladuste ümber on privaatsuspiir. Erinevused tekkisid aga selles osas, kas üldse ja kellega teismeliste arvates saladusi jagama peaks. Ühest küljest defineeriti saladust kui fenomeni, millest võib teadlik olla vaid noor ise, kes on info omanik. Teisest küljest võib salajas hoitava infol olla kaasomanikke, näiteks sõprade või vanemate näol.

Oli noori, kelle kirjelduste põhjal võib väita, et nende privaatsusele seatud piirid on õhukesed, see tähendab, et infot jagatakse vanematega laias ulatuses. Jagatavate teemade hulka kuulub näiteks halb hinne koolis, mõni mure, mis noort vaevab, ning koguni internetis olevate kontode paroolid. Noored, kes laialdaselt enda kohta käivat infot vanematega jagasid, tõid põhjenduseks, et nad vaikimisi teavad,

et vanemaid võib usaldada ja nad ei räägiks seda kellelegi teisele edasi. See tähendab, et need teismelised teevad hea meelega oma vanematest info kaasomanikud ning eeldavad, et vanemad peavad kinni nende seatud privaatsusreeglitest.

Privaatsuspiirid on kõige tihedamad info ümber, mida teismelised on jaganud oma sõpradega. Teisisõnu, noored ei taha, et vanemad oleksid teadlikud sõpradega internetis peetud vestluste sisust. Selle juures on märkimisväärne, et tihedaid privaatsuspiire seab noor antud teabe ümber mitte ainult enda privaatsuse kaitsmiseks, vaid ka sõbra privaatsuse hoidmiseks. See tähendab, et teismeline tunnetab, et sõber on omistanud talle info kaasomaniku rolli ja ei taha rikkuda tema privaatsusreegleid. Näiteks ei soovinud noor, et vanemad loeks vestluseid sõbraga, kuna siis saaksid nad teada, et sõber suitsetab.

## **2) Kuidas tajuvad noored vanemlikku vahendamist seoses internetikasutusega?**

Vanemlik vahendamine hõlmab mitmesuguseid reegleid, piiranguid, nõuandeid või selgitustööd ja vestluseid, et reguleerida teismeliste toiminguid internetis (Yaman ja Yurdakul, 2022). Selgus, et peaaegu kõik intervjueeritavad on tajunud vanemlikku vahendamist just sellel moel, et vanemad küsivad nende tegevuste kohta internetis või annavad juhiseid veebis käitumiseks. See tähendab, et paljud valimisse kuulunud teismeliste vanemad kasutavad noorte hinnangul aktiivset vahendamise strateegiat. Kusjuures tõid noored spetsiifiliselt esile just emade huvi ja isapoolsest vanemlikust vahendamisest ei räägitud. See pole kuigi üllatav, sest tavaliselt on emad need, kes jälgivad teismelisi rohkem (Crouter jt, 2005). Mõne noore kogemus näitas, et aktiivse vahendamise rolli oli võtnud ka õppeasutus – teismeliste räägiti koolis internetis varitsevatest ohtudest ja anti juhiseid internetis käitumiseks. Aktiivse vanemliku vahendamisega olid noored kõigist vahendamise strateegiatest kõige rohkem kokku puutunud.

Peale selle oli teismelistel mitmeid kogemusi ka jälgiva vahendamisega, st et vanemad kontrollisid nende internetitegevusi tagasiulatuvalt. Uuringus osalenud noorte kogemuse põhjal väljendus see enim selles, et vanemad lugesid nende vestluseid sõprade ja tuttavatega ning hoidsid silma peal sellel, kellega nad suhtlevad. Need noored ka tunnetasid, et nende privaatsuspiire on rikutud.

Samas märgiti, et teismelised ei pruugi teada, kui vanemad nende internetikasutust vahendavad, sest seda on võimalik teha ka märkamatuks. Näiteks toodi välja, et brauseriajalugu saavad vanemad ise vaadata ning ka kodusest WiFi võrgust on võimalik külastatud veebilehti jälgida. Lisaks jälgivale vahendamisele tajusid osad noored ka piiravat vanemliku vahendamise strateegiat, näiteks seadsid vanemad internetis veedetavale ajale piiranguid.

Uurimises osalenud noortel puudusid kogemused tehnilise kontrolli ja kooskasutamise vahendamise strateegiaga. See tähendab, et intervjueeritavatele teadaolevalt ei kasuta vanemad nende veebitegevuste haldamiseks spetsiaalset tarkvara ning interneti kasutamise kriteeriumiks ei ole see, et lapsevanem peab samal ajal juures viibima.

Kõik noored nõustusid, et vanemate teadlikkus nende veebikasutuse kohta on tähtis. Ka Haddoni (2015) uuring näitas, et paljud eri vanuses teismelised suhtusid positiivselt internetis käitumist puudutavatesse nõuannetesse ja sekkumisse ning paljud teismelised olid nõus rääkima oma vanematega ka tundlikel teemadel. Samas oli suhtumine erinevatesse vanemliku vahendamise strateegiatesse erinev. Kui aktiivse vahendamise osas polnud intervjueeritavatel negatiivseid seisukohti, siis jälgivate vanemate suhtes ilmnisid vastakad arvamused. Üks teismeline ei pannud seda oma vanematele pahaks ning mõistis, miks nad seda teevad. Vanemad olid talle ka selgitanud, milleks nad interneti kasutamist jälgivad. Noored, kellel oli kogemusi sellega, et vanemad lugesid nende vestluseid, pidasid seda otseseks sissetungiks nende privaatsusesse ning neil oli seetõttu jälgiva vahendamise strateegia osas selge negatiivne hoiak.

Just 15-aastased ja ka mõned 14-aastased rääkisid, et vanemad ei vahenda nende internetikasutust enam nii palju kui varem. Seda trendi märgati ka uuringus EU Kids Online (Smahel jt, 2020). Samuti leidsid Hawk jt (2008), et vanemad sekkuvad vähem juba suuremaks kasvanud teismeliste privaatsusesse ning ehk sellepärast ei tunne noored vajadust midagi varjata. Minu uuringus osalenud teismeliste sõnul võib vanemate vähesem sekkumine tuleneda sellest, et vanemate arvates on teismeline juba piisavalt vana, et erinevaid olukordi adekvaatselt hinnata.

On täheldatud, et teismelised on enesekindlad internetis navigeerimisel ja tihti ka vanematest parema digipädevusega (Stoilova jt, 2020; López jt, 2017). Noorte ja vanemate vahele on tekkinud digitaalne lõhe, eriti tunnevad teismelised vanematest paremini sotsiaalmeediavõrgustikke (López jt, 2017). Ehk on see põhjuseks, miks mitmed noored mainisid intervjuudes, et vanemad ei vahenda nende internetikasutust, sest teismelised oskavad nendest paremini näha internetis varitsevaid ohte olles pädevamad internetikasutajad. Ilmselt on peresid, kus noored peavad hoopis vanematele interneti kasutamist õpetama.

### **3) Kas ja kuidas varjavad noored vanemate eest internetitegevusi?**

#### **a. Millised on nende hinnangul varjamisega seotud kasulikud ja kahjulikud küljed?**

Intervjueeritavatel oli nii sarnaseid kui ka erinevaid kogemusi vanemate eest interneti kasutamise varjamisel. Joonistusid välja teatud teemad, mida noored ei soovinud vanematega jagada või mida sihilikult varjati. Peab aga märkima, et salatsemine ja millegi ütlemata jätmine on erinevad, sest millegi varjamine on sihilik ja sellega kaasneb aktiivne enesepärssimine ja mõtete allasurumine (Elsharnouby ja Dost-Gözkán, 2020). Seetõttu teen järeldusi vaid nende uuritavate kogemuste põhjal, kes on enda sõnul midagi vanemate eest varjanud.

Paljudes intervjuudes kerkis esile, et teismelised on varjanud seda, mida nad sotsiaalmeedias näevad või mida nad postitavad. Ühel noorel oli varjamiseks loodud eraldi konto Instagrami, et ta saaks sinna postitada sisu, mida vanemad ei näeks. Konto oli loodud selleks, et jagada sõpradega, millega noor vabal ajal tegeleb. Need tegevused ei oleks teismelise sõnul vanematele meeltemööda. Näiteks kuulub sinna alla alkoholi tarvitamine. Lisaks toodi välja, et sõpradega on hea suhelda Snapchatis, sest seal vahetatud info, pildid ja videod kustuvad pärast vaatamist ära.

Mitmed uurimises osalenud noored on varjanud vanemate eest internetis suhtlemisega seonduvat. Näiteks ei soovi teismelised vanematele avaldada, et nad vestlevad inimestega, kellega on saanud tuttavaks interneti teel. Tutvuseks võib olla näiteks välismaalane, kes on ühtlasi teismelise eakaaslane. Uuritavad põhjendasid varjamist sellega, et vanemad võivad edasise suhtlemise ära keelata või hakata veel enam sekkuma ja kontrollima seda, kellega internetis vesteldakse. See põhjendus ühtib ka

teoreetilise lähtekohaga, mille järgi võivad teismelised midagi vanemate eest varjata, kuna kardetakse ema või isa negatiivset reaktsiooni või hukkamõistu (Affifi ja Steuber, 2015).

Veelgi enam varjatakse vanemate eest sõnumite sisu. Just vestluste tekst on paljude noorte hinnangul miski, mis kuulub noore privaatsfääri ning mille osas on teismelistel õigus seada tihedad privaatsuspiirid. On kindlaks tehtud, et salatsemine on noorte jaoks kasulik, sest salatsemise tulemusel sekkuvad vanemad edaspidi vähemal määral eraellu (Dietvorst jt, 2017). Seda tõid esile ka minu uuringus osalenud teismelised, kes midagi varjavad.

Lapsevanemad püüavad ärgitada noori jagama, mida nad internetis teevad (Petronio, 2010). Noore vastureaktsioon võib kutsuda esile privaatsuse turbulentsi. Näiteks on mitmel uuringus osalejal kogemusi sellega, et vanem võtab ära telefoni, et seda läbi vaadata. Nendel puhkudel tunnetasid teismelised, et vanem tungis sisse nende privaatsusesse. Üks intervjueeritav koordineeris enda privaatsuspiire vanema ees põhjusel, et vanem ei tahtnud austada reegleid, mille teismeline oma privaatsuse kaitsmiseks varem seadis. See ajendas noort privaatsuspiiride läbilaskvust vähendama ja leidma viise, kuidas vanema eest varjata infot, mida ta võib tajuda negatiivsena. Ka kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooria kohaselt võivad inimesed salatseda või varjata, et takistada oma privaatsusesse tungida neil, kes tahavad info omaniku infost teadlikuks saada (Petronio, 2015).

Üks uuringus osalenud noor avaldas, et tema vanemad on ta telefoni läbi vaadanud, kuid tal on mõneti teistsugune kogemus. Nimelt palus see teismeline, et vanemad tema telefoni läbi ei vaataks. See katse enda privaatsust reguleerida andis alust privaatsusele kehtestatud reeglite läbirääkimiseks ning vanemad selgitasid, miks nad telefoni tahavad läbi vaadata. Nad võtsid arvesse ka uuritava soove ning teismelise hinnangul kontrollisid nad pärast tema telefoni harvemini ning ei lugenud, millest noor oma sõpradega rääkinud oli. Uuringud näitavad, et kui vanemad peavad teismelistega privaatsuse teemalisi läbirääkimisi selle asemel, et neid üleliia kontrollida, siis vanema ja noore omavaheline suhe pigem paraneb (Hawk jt, 2008).

Üheks esilekerkivamaks internetitegevuste varjamise põhjuseks oli, et noored tahtsid vältida vanemate negatiivset reaktsiooni, mis järgneks sellele, kui varjatav info välja tuleks. Samuti sooviti ära hoida teatud emotsioone (näiteks piinlikustunne), mis saladuse paljastumine teismelisele tekitaks.

Näiteks rääkisid teismelised, et neile valmistaks piinlikkust, kui vanemad näeksid, mida nad on internetist otsinud. Ka Guerrero ja Afifi (1995) on täheldanud, et teismelised võivad varjata ja mingeid teemasid vältida, et ära hoida karistusi, kriitikat ja piinlikkuse teket.

Meetodid, mida teismelised rakendasid vanemate eest internetitegevuste varjamiseks, võib sisuliselt jagada kahte rühma. Esimesse kategooriasse kuuluvad need viisid, kuidas uuritavad varjasid oma tegevusi virtuaalselt ning teises rühmas on meetodid, kuidas varjati internetiga seonduvat füüsiliselt. Virtuaalne meetod väljendus näiteks nii, et noored kustutasid brauseriajaloost sirvimisandmeid, piirasid avalikku ligipääsu oma sotsiaalmeedia kontodele, kasutasid VPN-ühendust ja kustutasid vestluseid. Füüsiliste meetmete hulka kuulus näiteks nutiseadme ekraani peitmine, nutiseadme endaga kaasas kandmine ja veebi lehitsemine siis, kui kedagi polnud kodus.

Internetis tehtava ümber salatsemise negatiivse küljenda toodi esile, et teismeline võib sattuda vanemate teadmata ohtlikusse olukorda ning salatsemine võib mõjuda kurnavalt vaimsele tervisele. Ka mitmed allikad kinnitavad neid negatiivseid aspekte salatsemise juures (Matsunaga, 2009; Papini jt, 1990; Finkenauer, 2002; Frijns jt, 2010; Laird ja Marrero, 2010; Dietvorst jt, 2017).

Kahjulikest külgedest paremini oskasid noored välja tuua, miks võiks salatsemine olla kasulik. Pea igas intervjuus mainis teismeline, et kui vanemad tema kohta kõike ei tea, siis jätab see talle rohkem privaatsust. Intervjueeritud noorte seas joonistus välja ka arvamus, et vanemad ei peagi nende kohta kõike teadma. Internetis räägitut ja sotsiaalmeediasse postitatud sisu oli vaja varjata, et välja ei tuleks need tegevused, mida vanemad ei kiidaks suure tõenäosusega heaks, näiteks alkoholi tarbimine. Lisaks töid intervjueeritavad välja, et varjamise teel on võimalik vältida vanemapoolset ülereageerimist.

## **4.2. Meetodi kriitika ja edasised uurimisvõimalused**

Teema uurimiseks kogusin andmeid virtuaalsete individuaalintervjuude abil, mille viisin läbi Zoomi keskkonnas. Kuna kõik 10 intervjuud osutusid sisukateks, siis arvan, et sain hea ülevaate sellest, kuidas mõistavad uuringus osalenud noored vanemlikku vahendamist ja internetitegevuste varjamist

vanemate eest ning minu bakalaureusetöö eesmärk sai täidetud. Siiski on vajalik välja tuua mõningad puudused, mida panin tähele andmekogumismeetodi juures.

Üldiselt usun, et individuaalintervjuu oli teema uurimiseks adekvaatne meetod, sest nii sain teada konkreetse noore mõtteid, mida ei mõjutanud kellegi teise vastused. Küll aga oli intervjuu teema sügavalt isiklik, mispärast on põhjust arvata, et noored ei rääkinud päris kõigest, millest oleks võinud. Lisaks olin mina nende jaoks võõras inimene, mis võis samuti nende vastuste sisukust mõjutada. Üks noor märkis intervjuu käigus, et ta ei soovi küsimusele vastata, kuna see oli tema jaoks liiga privaatne. Vastused olid mõnel juhul napisõnalised. Seda märkasin just mahukamate küsimuste juures, näiteks kuidas on vanemad näidanud üles huvi noore internetitegevuste vastu. Võimalik põhjus on, et soojendusküsimuste osa polnud piisav või intervjuueeritav ei suutnud nii lühikese ajaga vastust välja mõelda ning tundis, et lihtsam on järgmise küsimuse juurde minna.

Esimesed intervjuud ei kulgenud nii sujuvalt kui viimased, sest mul läks aega, et tunda end intervjuuerija rollis mugavalt. Panin tähele, et alguses küsisin vähem lisaküsimusi ning olin intervjuueeritavaga suhtlemisel pinges. Andmete analüüsimise käigus avastasin, et olin mõne küsimuse vahele jättnud, kuid mida rohkem inimesi olin intervjuueerinud, seda vähem vigu ma tegin. Intervjuueerimisprotsessi käigus märkasin, et oli küsimusi, mis nii hästi ei toiminud. See andis mulle võimaluse ankeeti jooksvalt täiendada ning sõnastust muuta. Seetõttu arvan, et viimased intervjuud olid uuringu jaoks efektiivsemad ja osalejate jaoks sujuvamad.

Leian, et noorte küsitlemisel veebis oli puuduseid. Esiteks ei saanud ma garanteerida, et noor saab intervjuu ajal olla segamatult privaatses keskkonnas. Intervjuueeritavad võisid tunda ebamugavust juhul, kui mõni pereliige oli samal ajal kodus. Lisaks esines tehnilisi probleeme, näiteks ühe intervjuu ajal oli mul raske aru saada, mida noor mulle rääkis, sest heli oli väga vaikne. Teise intervjuu käigus kadus internet ära, mispärast katkes kõne mõneks minutiks. Need aspektid võisid mõjutada intervjuu dünaamikat.

Tasub ka märkida, et poiste ja tüdrukute osakaal valimis on selgelt ebavõrdne, uuringus osales 3 poissi ja 7 tüdrukut. Valim on väike ja sellest ei saa põhjanevaid järeldusi teha, kuid spekuleerin, miks tüdrukuid osales uuringus rohkem. Kasutasin mugavusvalimit ning ehk on minu tutvusringkonnas

rohkem selles vanuses tüdrukuid. Sellele lisaks võis olla poisse raskem intervjuus osalemiseks nõusse saada, mispärast oli neid keerulisem uuringusse kaasata. Ei saa ka välistada, et poiste ja tüdrukute erinev esindatus valimis on juhuslik.

Teemat võiks kindlasti edasi uurida. Sain ühel korral tagasisidet, et noorele meenusid mitmed asjaolud alles peale intervjuu lõppu. Seetõttu näen, et iga osalejaga võiks teha kaks intervjuud, see annaks aega uurimisteema üle mõelda ning teise intervjuu käigus oleksid vastused tõenäoliselt põhjalikumad. Lisaks võiks sama teema kontekstis uurida, kuidas ühes perekonnas vanemad noorte internetikasutust vahendavad ning võrrelda seda sellega, kuidas teismeline vanemate tegevust tunnetab. Üheks võimaluseks on uurida ka erinevaid vanusegruppe ning nende hoiakute muutumist ajas.

## KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö eesmärk oli selgitada välja, kuidas mõistavad uuringus osalenud noored internetitegevuste varjamist vanemate eest ning millised on noorte kokkupuuted vanemliku vahendamisega. Uurisin 13–15aastasteid noori. Valimisse kuulumise eeldused olid, et noor kasutab internetti ning on eeltoodud vanuserühmas. Viisin läbi 10 semistruktureeritud individuaalintervjuud veebis, Zoomi keskkonnas. Andmete analüüsimiseks kasutasin kvalitatiivset sisuanalüüsi. Uurimuse teoreetiline taust annab ülevaate privaatsusest, kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooriast, salatsemisest, vanemlikust vahendamisest ning teistest temaga seotud teaduslikest lähtekohtadest.

Uurimistulemused näitasid, et intervjuueeritud noored peavad privaatsust oluliseks ning mõistavad seda sarnaselt. Noorte privaatsuspiirid on kõige tihedamad info ümber, millest räägitakse sõpradele ja eakaaslastele. Lisaks sellele, et vestluste sisu on nende jaoks isiklik teema, varjatakse seda vestluskaaslaste privaatsuse kaitsmiseks. Salatsemise põhjuseid on erinevaid, kuid kõige rohkem mainiti, et soovitakse vältida vanema negatiivset reaktsiooni, mille võib esile kutsuda saladuse jagamine. Samuti salatsevad noored selleks, et vanemad edaspidi nende privaatsusesse ei sekkuks. Ka Finkenauer jt (2005) on täheldanud, et salatsemine on sobilik meede kaitsmaks ennast vanemliku sekkumise eest iseseisvumise poole pürgimisel, sest see aitab rahuldada teismeliste kasvavat vajadust privaatsuse järele.

Noored varjavad internetiga seonduvat vanemate eest kahel moel, virtuaalselt (nt privaatne konto sotsiaalmeedias) ja füüsiliselt (nt peites nutiseadme ekraani). Salatsemise kasulikuks aspektiks pidasid teismelised seda, et see aitab privaatsust säilitada ehk vanemad ei peagi kõike nende kohta teadma. Kahjulikus peeti seda, et salatsemise tõttu ei oska vanem teismelist aidata, kui ta ei tea noore tegemiste kohta. Mõni teismeline väitis, et ta ei varja oma vanemate eest seoses internetiga mitte midagi, sest ta ei tunne, et tal on põhjust millegi osas salatseda. Need noored märkisid ka, et nende usaldus vanemate vastu on suur ning nad julgevad vanematele kõigest rääkida.

Intervjuudes osales noori, kellel oli kogemusi vanemliku vahendamisega ning oli ka neid, kelle vanemad noore internetikasutusse ei sekkunud ühelgi moel. Teismelised arvasid, et vanemad ei vahendanud internetikasutust, kuna nende hinnangul on noor juba piisavalt vana, et olla ise kriitiline.

Toodi välja ka seda, et vanematel on internetikasutust võimalik vahendada nii, et noor sellest ei tea, näiteks brauseri sirvimisajaloo kontrollimisega.

Enamikul uurimises osalenutest oli kõige rohkem kokkupuuteid aktiivse vanemliku vahendamisega. Noorte hinnangul on oluline, et vanemad internetikasutust aktiivselt vahendaks ning sellesse suhtuti positiivselt. Samuti oli uurimises osalenutel kogemusi jälgiva vahendamisega, mis väljendus peamiselt selles, et lapsevanem kontrollis noore nutitelefoni sisalduvat. Sellist vanemate käitumist pidasid teismelised otseseks sissetungiks nende privaatsusesse.

Bakalaureusetöö on unikaalne, sest lähtusin salatsemise ja vanemliku vahendamise uurimisel kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooriast. Teemat on tähtis uurida, sest nii saame aimu, mida teismelised mõtlevad ja mida nad varjavad. Sissevaade noorte mõttemaailma aitab mõista, kuidas internetikasutusega seonduvaid riske maandada. Nii saavad vanemad teadlikumaks, milliseid internetiohte teismelised näha oskavad ja milliseid mitte, ning kuidas veebikasutust vahendada nii, et noored ei tunneks ennast ebamugavalt. Edaspidi võiks uurida erinevaid vanusegruppe ja nende hoiakute muutumist ajas. Perekonna tasandil saaks uurida nii teismelise kui tema vanema kogemusi antud teema kontekstis.

## SUMMARY

### **"They do not have to know everything about me!" – Teenagers on concealing internet activities from their parents**

The purpose of this bachelor's thesis was to explain how adolescents fathom concealing Internet activities from their parents and how they have experienced parental mediation. The sample consists of teenagers aged 13–15 that use the Internet daily. I conducted 10 semi-structured individual interviews on Zoom. I analyzed the data by using qualitative content analysis. The theoretical background of this thesis grants an overview of privacy, the communication privacy management theory developed by Sandra Petronio (1991; 1997; 2002; 2010; 2013; 2015), secrecy, parental mediation and other relevant scientific framework regarding this study.

The results indicated that privacy is substantial to adolescents. There are thick privacy boundaries around information that is shared with friends and peers. Concealing the content of the conversations is also important to teenagers because they feel the need to protect the privacy of their friends. There are different causes for secrecy in adolescents, but the main reason is to avoid the negative reaction that disclosure may bring. In addition, teenagers disclose information to avoid parental invasions of their privacy. Finkenauer and others (2005) observed that secrecy is useful to teenagers because it is an efficient method for accomplishing autonomy from parents in a way that satisfies their increasing need for privacy.

Adolescents conceal Internet activities virtually (e.g by having private social media accounts) and physically (e.g by hiding their screen). Beneficial aspects of secrecy according to teenagers were the ability to maintain privacy from parents. They stated that parents do not have to know everything about them. A detrimental aspect of secrecy is reduced parental knowledge because when adolescents keep secrets then parents may not know when their child may need help.

Some participants of this study had experiences with parental mediation and others had not. Adolescents believed that parents did not mediate their Internet usage because they thought that the teenager was old enough to use the Internet safely. Adolescents also pointed out that parents may

mediate their Internet usage in ways that are unnoticed, e.g by examining web browser history. Majority of the participants of this study had at least some exposure to parental mediation. Teenagers agreed that parental knowledge regarding adolescents' Internet activity is important, and they appreciated active mediation from their parents. Adolescents did not have a positive attitude towards monitoring mediation strategy because they felt a direct invasion of their privacy.

This study is unique because the communication privacy management theory was examined in conjunction with secrecy regarding adolescents' Internet activities and parental mediation. Research on this topic is important, it helps us to grasp the reasons for concealment amid teenagers. These insights help us understand how to minimize the risks that accompany web usage. Parents receive more knowledge about adolescents, and which risks they are and are not able to see. This enables them to make more conscious decisions in their parental roles and teaches them on how to mediate the Internet usage in ways that will not cause discomfort for teenagers. Further research would benefit from longitudinal data gathered from different age groups. Examining perspectives on a family level would also provide useful and intriguing results.

## KASUTATUD ALLIKAD

Afifi, T. D. (2003). “Feeling caught” in stepfamilies: Managing boundary turbulence through appropriate communication privacy rules. *Journal of Social and Personal Relationships*, 20(6), 291–314. doi:10.1177/0265407503206002

Afifi, T. D. ja Olson, L. (2005). The Chilling Effect in Families and the Pressure to Conceal Secrets. *Communication Monographs*, 72(2), 192–216. doi:10.1080/03637750500111906

Afifi, T. D., McManus, T., Hutchinson, S. ja Baker, B. (2007). Inappropriate parental divorce disclosure, the factors that prompt them and their impact on parents’ and adolescents’ well-being. *Communication Monographs*, 74(1), 78–102. doi:10.1080/03637750701196870

Afifi, T. D. ja Steuber, K. (2010). The cycle of concealment model. *Journal of Social and Personal Relationship*, 27(8), 1019–1034. doi:10.1177/0265407510378301

Ages & Stages of Youth Development. 13-15 Year Old Fact Sheet. (i.a). Kasutatud 20.05.2022, [https://extension.purdue.edu/4h/Documents/5\\_13-15\\_Fact\\_Sheet.pdf](https://extension.purdue.edu/4h/Documents/5_13-15_Fact_Sheet.pdf)

Almas, A. N., Grusec, J. E. ja Tackett, J. L. (2011). Children’s disclosure and secrecy: links to maternal parenting characteristics and children’s coping skills. *Social Development*, 20(3), 624–643. doi:10.1111/j.1467-9507.2010.00602.x

Arnett, J. (2000). Emerging Adulthood: A Theory of Development From the Late Teens Through the Twenties. *The American psychologist*, 55(5), 469–80. doi:10.1037//0003-066X.55.5.469

Bauminger, N., Finzi-Dottan, R., Chason, S., ja Har-Even, D. (2008). Intimacy in adolescent friendship: the roles of attachment, coherence, and self-disclosure. *Journal of Social and Personal Relationships*, 25(3), 409–428. doi:10.1177/0265407508090866

- Caughlin, J. P., Golish, T. D., Olson, L. N., Sargent, J. E., Cook, J. S. ja Petronio, S. (2000). Family secrets in various family configurations: A communication boundary management perspective. *Communication Studies*, 51(2), 116–134. doi:10.1080/10510970009388513
- Crouter, A. C., Bumpus, M. F., Davis, K. D. ja McHale, S. M. (2005). How do parents learn about adolescents' experiences? Implications for parental knowledge and adolescent risky behavior. *Child Development*, 76(4), 869–882. doi:10.1111/j.1467-8624.2005.00883.x
- Derlega, V. ja Chaikin, A. L. (1977). Privacy and Self-Disclosure in Social Relationships. *Journal of Social Issues*, 33(3), 102-115. doi:10.1111/j.1540-4560.1977.tb01885.x
- Dietvorst, E., Hiemstra, M., Hillegers, M. H. ja Keijsers, L. (2018). Adolescent perceptions of parental privacy invasion and adolescent secrecy: An illustration of Simpson's paradox. *Child development*, 89(6), 2081–2090. doi:10.1111/cdev.13002
- Elsharnouby, E. ja Dost-Gözkan, A. (2020). Adolescents' Well-Being with Respect to the Patterns of Disclosure to and Secrecy from Parents and the Best Friend: A Person-Centered Examination. *Journal of youth and adolescence*, 49, 1687–1701. doi:10.1007/s10964-020-01246-6
- Finkenauer, C., Engels, R. C. M. F. ja Meeus, W. (2002). Keeping secrets from parents: Advantages and disadvantages of secrecy in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 31(2), 123–136. doi:10.1023/A:1014069926507
- Finkenauer, C., Frijns, T., Engels, R. C. M. E. ja Kerkhof, P. (2005). Perceiving concealment in relationships between parents and adolescents: Links with parental behavior. *Personal Relationships*, 12(3), 387–406. doi:10.1111/j.1475-6811.2005.00122.x
- Frijns, T., Finkenauer, C., Vermulst A. A. ja Engels, R. C. M. E. (2005). Keeping Secrets From Parents: Longitudinal Associations of Secrecy in Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 34(2), 137–148. doi:10.1007/s10964-005-3212-z

Frijns, T., Keijsers, L., Branje, S. ja Meeus, W. (2010). What parents don't know and how it may affect their children: qualifying the disclosure-adjustment link. *Journal of Adolescence*, 33(2), 261–270. doi:10.1016/j.adolescence.2009.05.010

Frijns, T., Keijsers, L. ja Finkenauer, C. (2020). Keeping secrets from parents: on galloping horses, prancing ponies and pink unicorns. *Current opinion in psychology*, 31, 49–54. doi:10.1016/j.copsy.2019.07.041

Guan, S. ja Subrahmanyam, K. (2009). Youth Internet use: Risks and opportunities. *Current opinion in psychiatry*, 22. doi:351-6. 10.1097/YCO.0b013e32832bd7e0

Guerrero, L. K., ja Afifi, W. A. (1995). What parents don't know: Topic avoidance in parent-child relationships. In T. J. Socha, G. H. Stamp, & H. Glen (Eds.), *Parents, children, and communication: Frontiers of theory and research*. LEA's communication series (lk 219–245). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Haddon, L. (2015). Children's critical evaluation of parental mediation. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*. doi:9. 10.5817/CP2015-1-2

Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A. ja Ólafsson, K. (2011). *Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full Findings*. LSE, London: EU Kids Online.

López, N. M. M, Robles, A. C. G., Gómez, A. C. T. ja Hernández, J. (2017). A. Digital Literacy to parents in the use of social networks. *Alteridad*, 12(1), 22-33. doi:10.17163/alt.v12n1.2017.01

Hawk, S. T., Hale, W. W., Raaijmakers, Q. A. W. ja Meeus, (2008). Adolescents' perceptions of privacy invasion in reaction to parental solicitation and control. *Journal of Early Adolescence*, 28(4), 583 – 608. doi:10.1177/0272431608317611

Hawk, S. T., Keijsers, L., Hale, W. W. ja Meeus, W. (2009). Mind your own business! Longitudinal relations between perceived privacy invasion and adolescent-parent conflict. *Journal of Family Psychology*, 23(4), 511–520. doi:10.1037/a0015426

- Hawk, S. T., Keijsers, L., Frijns, T., Hale III, W. W., Branje, S. ja Meeus, W. (2012). "I still haven't found what I'm looking for": Parental privacy invasion predicts reduced parental knowledge. *Developmental Psychology*, 49(7), 1286–1298. doi:10.1037/a0029484
- Kalmus, V., Masso, A. ja Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 15.01.2021, <https://sisu.ut.ee/samm/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Kelly, A. E. (2002). The psychology of secrets. *Journal of Chemical Information and Modeling*, 53. doi:10.1007/978-1-4615-0683-6
- Kirwil, L. (2009). Parental Mediation Of Children's Internet Use In Different European Countries. *Journal of Children and Media*, 3(4), 394-409. doi:10.1080/17482790903233440
- Laird, R. D. ja Marrero, M. D. (2010). Information management and behavior problems: Is concealing misbehavior necessarily a sign of trouble? *Journal of Adolescence*, 33(2), 297–308. doi:10.1016/j.adolescence.2009.05.018
- Larson, D. G. ja Chastain, R. L. (1990). Self-concealment: Conceptualization, measurement, and health implications. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 9(4), 439–455. doi:10.1521/jscp.1990.9.4.439
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M. ja Strömpl, J. (2014). Intervjuu. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 14.01.2021, <http://samm.ut.ee/intervjuu>
- Lievens, E., Livingstone, S., McLaughlin, S., O'Neill, B. ja Verdoodt, V. (2018). Children's rights and digital technologies. U. Kilkelly ja T. Liefwaard (toim), *International human rights of children*, 1–27. Singapore: Springer Singapore.

Linno, M. (2020). Kodeerimine ja kategoriseerimine. *Kvalitatiivsed uurimismeetodid sotsiaalteadustes*. Kasutatud 12.04.2022, <https://sisu.ut.ee/kvalitatiivne/kodeerimine-ja-kategoriseerimine>

Livingstone, S. Stoilova, M. and Nandagiri, R. (2019) *Children's data and privacy online: Growing up in a digital age. An evidence review*. London: London School of Economics and Political Science. Kasutatud 18.05.2022, <https://www.lse.ac.uk/media-and-communications/assets/documents/research/projects/childrens-privacy-online/Evidence-review-final.pdf>

Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A. ja Ólafsson, K. (2011). Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full findings and policy implications from the EU Kids Online survey of 9–16-year-olds and their parents in 25 countries. *EU kids online*. EU Kids Online Network, London, UK.

Livingstone, S. ja Helsper, E. J. (2008). Parental Mediation of Children's Internet Use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 52(4), 581-599. doi:10.1080/08838150802437396

Matsunaga, M. (2009). Parents don't (always) know their children have been bullied: Child-parent discrepancy on bullying and family-level profile of communication standards. *Human Communication Research*, 35(2), 221–247. doi:10.1111/j.1468-2958.2009.01345.x

Miller, S. ja Weckert, J. (2000). Privacy, the Workplace and the Internet. *Journal of Business Ethics*. 28(3), 255–65. doi:10.1023/A:1006232417265

Newell, P. B. (1995). Perspectives on privacy. *Journal of Environmental Psychology*, 15, 87–104. doi:10.1016/0272-4944(95)90018-7

Padilla-Walker, L. M. ja Son, D. (2019). Longitudinal associations among routine disclosure, the parent–child relationship, and adolescents' prosocial and delinquent behaviors. *Journal of Social and Personal Relationships*, 36(6), 1853–1871. doi:10.1177/0265407518773900

Papini, D. R., Farmer, F. F., Clark, S. M., Micka, J. C. ja Barnett, J. K. (1990). Early adolescent age and gender differences in patterns of emotional self-disclosure to parents and friends. *Adolescence*, 25(100), 959–976. Kasutatud 20.12.2020,

[https://www.researchgate.net/publication/20881523\\_Early\\_adolescent\\_age\\_and\\_gender\\_differences\\_in\\_patterns\\_of\\_emotional\\_disclosure\\_to\\_parents\\_and\\_friends](https://www.researchgate.net/publication/20881523_Early_adolescent_age_and_gender_differences_in_patterns_of_emotional_disclosure_to_parents_and_friends)

Petronio, S. (1991). Communication boundary management: A theoretical model of managing disclosure of private information between married couples. *Communication Theory*, 1(4), 311–335. doi:10.1111/j.1468-2885.1991.tb00023.x

Petronio, S., Flores, L. A. ja Hecht M. L. (1997). Locating the voice of logic: Disclosure discourse of sexual abuse. *Western Journal of Communication*, 61(1), 101–113. doi:10.1080/10570319709374565

Petronio, S. (2002). *Boundaries of Privacy: Dialectics of Disclosure*. New York, NY: SUNY Press. Kasutatud 22.12.2020, <https://doi.apa.org/psycinfo/2002-11300-000>

Petronio, S. (2010). Communication Privacy Management Theory: What Do We Know About Family Privacy Regulation? *Journal of Family Theory & Review*, 2(3), 175–196. doi:10.1111/j.1756-2589.2010.00052.x

Petronio, S. (2013). Brief Status Report on Communication Privacy Management Theory. *Journal of Family Communication*, 13(1), 6–14. doi:10.1080/15267431.2013.743426

Petronio, S. (2015). Communication Privacy Management Theory. C. R. Berger ja M. E. Roloff (toim), *The International Encyclopedia of Interpersonal Communication*. John Wiley & Sons, Inc. doi:10.1002/9781118540190.wbeic132

Rämmer, A. (2014). Valimi moodustamine. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 14.01.2021, <http://samm.ut.ee/valimid>

Segrin, C., Woszidlo, A., Givertz, M., Bauer, A. ja Murphy, M. (2012). The Association Between Overparenting, Parent-Child Communication, and Entitlement and Adaptive Traits in Adult Children. *Family Relations*, 61(2), 237–252. doi:10.1111/j.1741-3729.2011.00689.x

Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S. ja Hasebrink, U. (2020). *EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries*. EU Kids Online. doi: 10.21953/lse.47fdeqj01ofo

Solove, D. J. (2002). *Conceptualizing Privacy*. California Law Review, 90(4), 1087-1155.

Stoilova, M., Livingstone, S. ja Nandagiri, R. (2020). Digital by Default: Children's Capacity to Understand and Manage Online Data and Privacy. *Media and Communication*, 8(4). doi:10.17645/mac.v8i4.3407.

Stoilova, M., Nandagiri R. ja Livingstone, S. (2021). Children's understanding of personal data and privacy online – a systematic evidence mapping. *Information, Communication & Society*, 24(4), 557-575. doi:10.1080/1369118X.2019.1657164

UNICEF. (2018). *Children's online privacy and freedom of expression*. New York, NY: UNICEF.

United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. Kasutatud 18.05.2022, [https://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr\\_booklet\\_en\\_web.pdf](https://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf)

Warren, C. ja Laslett, B. (1977). Privacy and secrecy: A conceptual comparison. *Journal of Social Issues*, 3, 3-51. doi:10.1111/j.1540-4560.1977.tb01881.x

Yaman, N. D. ja Yurdakul, I. K. (2022). Exploring Parental Mediation of Internet Use Through Young Children's Perspective. *Education and Information Technologies*. doi:10.1007/s10639-022-10939-3

Yuliarti, M. S., Anggreni, L. S. ja Utari, P. (2018). Privacy and Social Media Conceptual Review on Private Turbulence in Communication Privacy Management of Social Media. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 260(3). doi:10.2991/icomacs-18.2018.49

# LISAD

## LISA 1. Vanema nõusolekuvorm

Viin läbi uuringu 13–15-aastaste lastega, kes on internetis aktiivsed ning kellel võib olla kogemusi sealse tegevuse varjamisega vanemate ees. Uuringu eesmärk on mõista, mida noored internetis vanemate teadmata teevad. Tahan uurida, miks noored vahel oma tegevusi veebis varjavad ning millised on sellega kaasnevad võimalused ja ohud.

Muuhulgas uurin, kuidas lapsed enda tegemisi internetis varjavad; mis on nende arvates salatsemisega kaasneda võivad positiivsed ja negatiivsed aspektid ning millist rolli see mängib lapse arvates tema ja vanema omavahelises läbisaamises. Lisaks uurin, kuidas mõtestab laps privaatse info tähendust ning kuivõrd ta tunnetab, et see tema elu mõjutab.

Uurimiseks viin läbi virtuaalse individuaalintervjuu lapsega. Uuringu tulemusi kasutan oma bakalaureusetöös. Intervjuu kestab umbes 30 minutit. Intervjuu salvestatakse ja transkribeeritakse.

**Lapse nimi ja kõik, mida ta räägib, on anonüümne. Osalemine on täiesti vabatahtlik ning laps võib alati osalemisest loobuda.**

Küsimuste korral võta minuga julgesti ühendust!

*Indra Suvi*

*Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni bakalaureuse tudeng*

[indra.suvi@hotmail.com](mailto:indra.suvi@hotmail.com)

**Ma kinnitan, et mulle on antud informatsiooni uuringu kohta. Nõustun, et minu laps osaleb uuringus ja et intervjuu lapsega lindistatakse.**

**Minu nimi:** \_\_\_\_\_

**Kuupäev:** \_\_\_\_\_

**Allkiri:** \_\_\_\_\_

## LISA 2. Uuringukutse

### **Laste kogemused seoses internetikasutuse varjamisega vanemate ees: kutse uuringus osalemiseks**

Kas Sul on vahel juhtunud, et Sa ei taha rääkida oma vanematele sellest, mida Sa internetis teed? Kas Sa oled vahel mõelnud, et ema ja isa võiksid vähem uurida Selle kohta, mida Sa internetis nägid? Kas Sa oled vanuses 13–15? Kui jah, siis ootan Sind endale appi, et uurida, miks noored otsustavad internetiga seotult vahel vanemate ees saladusi hoida.

Mina olen Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi bakalaureusetudeng Indra Suvi ja kutsun Sind enda uuringusse, mille eesmärgiks on mõista, mida noored internetis vanemate teadmata teevad. Tahan uurida, miks noored vahel oma veebitegevusi varjavad ning millised on sellega kaasnevad võimalused ja ohud.

Saladuste hoidmine on alati olnud arutelu tekitavaks temaks. Mitmed uuringud kinnitavad, noored peavadki vanemate eest mõningaid asju salajas hoidma – see on normaalne osa suureks kasvamisest. Vanematel on sellega tihilugu raske leppida, mistõttu võivad nad lapse tegemistesse sekkuda. Mina tahangi teada, milleks noored internetti kasutavad ja mida nad ei taha, et nende vanemad selle juures teaks. Uurin, kas noortel on kogemusi sellega, kui vanemad püüavad nende internetikasutuse kohta rohkem teada saada, ning kuidas noored sellesse suhtunud on.

Uuringu aluseks on intervjuud, mille viin läbi virtuaalselt. Intervjuude abil kogun andmeid enda lõputöö jaoks. Uuringusse ootan osalema 13–15aastaseid noori, kellel on kogemusi internetitegevuste varjamisega vanemate eest. Intervjuud viin läbi iga noorega eraldi ning need kestavad orienteeruvalt pool tundi. Intervjuude käigus kogutud materjali kasutan bakalaureusetöös ainult anonüümsel kujul ning isikut identifitseerida mittevõimaldaval moel. See tähendab, et teised inimesed ei saa teada, et just Sina osalesid minu uuringus. Samuti ei saa nad teada, mida Sina rääkisid!

Intervjuude heli lindistan ning kirjutan hiljem teksti salvestuselt üles. Olen hea meelega valmis vastama kõigile tekkivatele küsimustele ning uurimistöö eesmärgi ja selle läbiviimisega seonduvaid üksikasju põhjalikumalt selgitama. Minu juhendaja on meedia ja kommunikatsiooni nooremteadur Marit Sukk.

Osalemine on täiesti vabatahtlik ning võid alati, ka intervjuu käigus, osalemisest loobuda.

Kui oled nõus uuringus osalema või soovid selle kohta täpsemat teavet, siis võta minuga ühendust e-posti teel:

**Indra Suvi, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni bakalaureusetudeng**  
**([indra.suvi@hotmail.com](mailto:indra.suvi@hotmail.com))**

## **LISA 3. Intervjuukava**

### **Soojendusküsimused**

- Kui vana sa oled?
- Kui palju sa päevas internetis aega veedad?
- Mida sa internetis tavaliselt teed?
- Mis veebilehekülgi sa veebis külastad?
- Mis vahendit (mobiil, tahvelarvuti, arvuti) kasutad kõige rohkem veebis olemiseks?
- Miks sa internetis aega veedad?
- Millised sotsiaalmeediakanaleid sa aktiivselt kasutad? Kus on sul oma konto?
- Kas oled kunagi internetti sisu loonud (postitanud üles videoid, pilte endast jne)? Kui jah, siis mida?

### **Intervjuu põhiosa**

#### **Internetikasutuse vanemlik vahendamine**

- Kas sa oled oma ema või isaga rääkinud sellest, kuidas internetis käituda? Kui jah, siis millest te rääkinud olete? (Turvalisus, internetis veedetud aeg, mida internetti postitada vms)
  - On see jutuks tulnud mujal, näiteks koolis?
- Vanemad tahavad sageli teada, millega nende lapsed internetis tegelevad. Kas sinu vanemad tunnevad ka huvi selle vastu, mida sa internetis teed? Kuidas?
- Mis sa arvad, miks nad tahavad/ei taha teada, mida sa internetis teed?
- Kas sinu vanemad teavad..
  - kellega sa internetis suhtled,
  - mida postitad,
  - keda sotsiaalmeedias jälgid,
  - milliseid videosid vaatad jne?Kui ei, siis miks nad ei tea?
- Kuivõrd oled sa oma ema või isaga rääkinud üldse sellest, et sa peaksid neile andma ülevaate sellest, mida sa internetis teed?
- Kuidas näitavad vanemad üles huvi sinu internetitegevuste vastu? (Räägivad sinuga, kasutavad mõnda rakendust, kontrollivad brauseriajalugu vms)

- Kui ei näita, siis miks see võib nii olla?
- Kuidas sa suhtud sellesse, et sinu vanemad uurivad/ei uuri sinu internetitegemiste kohta? Kas see meeldib sulle? Kui jah, siis miks? Kui ei, siis miks?
- Kas sa oled vahel mõelnud, et ema-isa tahavad liiga palju/liiga vähe teada selle kohta, mida sa internetis teed? (Tundnud, et nad luuravad vms)
- Kuidas sa sellesse suhtusid, kui vanemad kontrolliks või päriks sinu internetitegevuste kohta?
- Kas sa oled palunud oma vanematelt, et nad lõpetaksid uurimise sinu internetitegevuste kohta? Kuidas see juhtus? Mida vastasid sulle sinu vanemad?

### **Salatsemise mõistmine ja tajumine**

- Meil kõigil on teiste inimeste, sealhulgas vanemate ees, saladusi. Mida tähendab sinu jaoks saladus?
- Mis sa arvad, miks lapsed vahel oma vanematele kõigest rääkida ei taha?
- Mis võib selle juures olla kahjulikku, et nad ei taha rääkida?
- Kuidas võib see olla kasulik, kui nad ei räägi?
- Kuivõrd sa usud, et saad oma vanematele kõigest rääkida? Miks ei/miks jah?
- Kuivõrd sa usud, et vanemate eest võiks üht-teist salajas hoida? Miks ei/miks jah?
- Too palun näited nende asjade kohta, mida lapsed vanematega ei peaks jagama. / Mida oleks põhjust varjata?
  - Millest aga peaks kindlalt rääkima?

### **Räägime millegi varjamisest ka seoses interneti kasutamisega**

- Kas sa oled vahel püüdnud varjata või otsustanud vanematele mitte rääkida sellest, mida sa internetis teed? Kui jah, siis miks? Kui ei, siis miks?
- (Kui vastas eelmisele küsimusele jaatavalt)

Kuidas ja milliseid internetitegevusi oled sa püüdnud vanemate eest varjata?

- Kuivõrd oluline on see, et vanemad teavad, mida lapsed internetis teevad?
- Millised ohud internetis varitseda võivad?
- Palun räägi mulle üks juhtum, mil oli hea, et sa olid vanematele rääkinud sellest, mida sa internetis teed.
- Mis sa arvad, miks on halb kui vanemad teavad, millega lapsed internetis tegelevad?

- Miks on hea, kui nad räägivad?
- Palun räägi mulle üks juhtum, mil oli halb, et vanemad teadsid, mida sa internetis teed.
- Kas oled kunagi internetis vanemate eest millegi varjamisega vahele jäänud? Kui jah, siis kirjelda seda olukorda.
- Mida võiks olla põhjust internetis vanemate eest varjata?

## **Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks**

1. Mina, Indra Suvi, annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Nad ei peagi minu kohta kõike teadma!” Teismeliste kogemused internetitegevuse varjamisega vanemate eest, mille juhendaja on Marit Sukk, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

*Indra Suvi*

*16.05.2022*